

การเนรมิตสวนอย่างต่อเนื่องมาในทุกยุคทุกสมัย เป็นพยานหลักฐานแห่งการแสวงหาความสุขของคน และอุดมการณ์แห่งความสุขของชาวตะวันตก คือการใช้ชีวิตท่ามกลางธรรมชาติอันเขียวชอุ่ม มีอาหาร ผลไม้ ดอกไม้ ต้นไม้ น้ำใสสะอาด อากาศดี ภูมิประเทศสวยงามแบบต่างๆ ในที่สุดคือการได้อยู่ในสวนสวรรค์บนดิน แบบสวนที่เปลี่ยนไปตามยุคสมัยคือการค้นหาสวนสวรรค์ที่ดีกว่า ที่ดีที่สุดในที่มีความหมายมากที่สุดและที่ตอบสนองความต้องการของคนมากที่สุด เพราะสิ่งเดียวที่ยืนหยัดในมนโสน้ำนิกของคนคือ ความกระหายอยากมีความสุขในชีวิตบนโลกนี้

ABSTRACT

The Italian garden of the Renaissance period

Chotiros Givitwatanapong

It goes without saying that the creation of garden is to be considered in time and space. History tells us that garden design is closely related to the creation of all other art forms of the same period, i.e. painting, sculpture, literature and especially architecture. New inventions leads to new technology contribute as much to garden design and indeed push architectural designers to venture into new possibilities. Technology implies social progress both political and economical. To fully understand architecture and garden design of the Renaissance, we may need to read history, literature, or follow the footsteps of eminent scholars of the time, whose ideologies open, among others, new perspectives in garden design.

In this article the Italian garden of the Renaissance period is our subject of investigation. Some guidelines have been given, leading to first modifications of medieval garden and ending with the complete new concept of what a garden stands for, in the Renaissance. A few gardens are given as examples of this.

Then at the end of the Renaissance, as if the wonderful Renaissance symmetry became too static, artists and elite began to search for more freedom both in their way of living and in their personal expressions. And, the Italian Renaissance garden, green in their characteristic, would stand still while the baroque garden flowers .

กำเนิดสวนอิตาเลียนในยุคเรอแนสซ็องส์

โชติรส โกวิทวัฒนพงศ์

แบบสวนแจกเช่นแบบสถาปัตยกรรมหรือแบบศิลป์อื่นใดขึ้นอยู่กับกาลเวลาและสถานที่ การเนรมิตสวนสัมพันธ์กับการสร้างสรรค์ศิลปะแขนงอื่นๆร่วมยุค ทั้งจิตรกรรม ประติมากรรม วรรณกรรมและโดยเฉพาะสถาปัตยกรรม รวมทั้งสิ่งประดิษฐ์ต่างๆที่นำไปสู่เทคนิคใหม่ๆ จากยุคหนึ่งถึงอีกยุคหนึ่ง อะไรทำให้เกิดการเปลี่ยนแบบสวน เป็นการทิ้งแบบเดิมเลยหรือเป็นการเพิ่มรูปลักษณะใหม่บางอย่างเข้าไปในแบบเก่า อุดมการณ์อะไรหรือการเมืองแบบไหนที่ผลักดันให้เกิดการเนรมิตแบบสวนแบบใหม่ เป็นต้น เราจึงต้องเข้าใจสภาพสังคมในแต่ละยุค วิเคราะห์เหตุการณ์สำคัญๆที่ทำให้เกิดแบบสวนแบบใหม่ขึ้น ติดตามอ่านวรรณกรรมและประวัติบุคคลเด่นๆแต่ละยุคสมัยที่จารึกอุดมการณ์และรอยนิ้วมือไว้อย่างถาวรบนแผ่นดิน สวนที่ตกทอดมาจากยุคต่างๆ เป็นข้อมูล รวมความคิดและสะท้อนให้เห็นสภาพสังคมและความเจริญในแต่ละยุค

ในบทความนี้ เราจะกล่าวถึงแบบสวนอิตาเลียนที่เริ่มขึ้นในยุคเรอแนสซ็องส์ สวนอิตาเลียนยุคนั้น ยังคงมีอยู่ในอิตาลีแม้กาลเวลาจะทำให้เสื่อมสีกกร่อนไปมากบ้างน้อยบ้าง แต่ยังมีอีกหลายแห่งที่เดียวที่เป็นพยานหลักฐาน ตัวอย่างและเป็นข้อมูลสำหรับการศึกษาวิวัฒนาการด้านสถาปัตยกรรม เทคนิคการก่อสร้าง และบริบทด้านสังคม สวนอิตาเลียนยังคงเป็นแบบอ้างอิงสำหรับการเนรมิตสวนในยุคหลังๆมาจนถึงยุคปัจจุบัน เพราะแม้ว่ากาลเวลาจะหมุนไป สังคมเปลี่ยนไป ค่านิยมเปลี่ยนไป หลายคนยังคงคิดตรงกันว่าแบบสวนอิตาเลียนในยุคเรอแนสซ็องส์ ยังคงเป็นแบบสวนที่ดีที่สุดยุโรป และเป็นแบบสวนที่เหมาะสมที่สุดสำหรับเขตที่อยู่อาศัยของชาวเมือง

สังคมในยุคเรอแนซ็องส์

โดยปกตินักประวัติศาสตร์กำหนดยุคเรอแนซ็องส์ไว้ว่าเป็นสองร้อยปีระหว่างศตวรรษที่ 14-16 แต่ผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับยุคเรอแนซ็องส์ไม่เห็นด้วยกับการเจาะจงดังกล่าว บ้างแบ่งยุคนี้ออกเป็นสามสมัยอันมีสมัยต้น (ประมาณระหว่างปี 1300-1480) สมัยสูงสุด (ระหว่างปี 1480-1520) และสมัยของแมนเนอร์ิซึม (mannerism, 1520-1580) บางทีก็รวมสมัยบาร็อคเข้าเป็นสมัยสุดท้ายของเรอแนซ็องส์ด้วย ในบริบทของวัฒนธรรมตะวันตกนั้น ตั้งแต่ปี 1500 เป็นต้นมา คติเรอแนซ็องส์แพร่หลายออกไปทั่วอิตาลีและประเทศอื่นๆ กรุงโรมเป็นผู้นำเรอแนซ็องส์ สันตะปาปาเป็นผู้อุปถัมภ์และผู้ถือท้ายของนาวาศิลปวิทยาทั้งหมด เปลี่ยนจากชนบทเดิมที่เจ้าของของแต่ละเมืองแต่ละถิ่นเป็นผู้อุปถัมภ์งานศิลป์

สรุปประเด็นหลักสองประการที่เป็นจุดเริ่มต้นของยุคเรอแนซ็องส์ คือ

๑) การนำรูปลักษณ์คลาสสิกจากอารยธรรมกรีกโรมันโบราณกลับมาปรับใช้ใหม่

๒) ความกังวลหมกมุ่นในโลภียวิสัย ความสนใจในมานุษยคติและการนำอุดมการณ์ดังกล่าวไปใช้ โดยเน้นความสำคัญของความเป็นเอกบุคคคล

เมื่อพิจารณาสถาปัตยกรรมในยุคกลาง จะเห็นว่าทุกแบบมีรั้ว มีกำแพงหนาและมั่นคง ที่อยู่อาศัยก็เช่นกัน ทั้งนี้เพราะ จนถึงศตวรรษที่ 14 ยุโรปมีการรบกวนกันมิได้ขาด ความสงบเกิดขึ้นเป็นครั้งคราวไม่ยั่งยืน ผู้มีอำนาจบางคนไปสร้างปราสาทบนยอดเขาโดดเด่นและโดดเดี่ยว แม้จะมีปัญหาการขาดน้ำและการมีพื้นที่ราบน้อยก็ตาม บ้างสร้างคฤหาสน์ภายในเมืองที่อยู่ในอาณัติของเขา ชาวนาชาวไร่ย้ายไปอยู่ภายในกำแพงเมือง และออกไปทำนาทำไร่ทุกวันนอกกำแพงยามที่ไม่มีศึกสงคราม สภาพการณ์แบบนี้ไม่อำนวยให้เกิดการสร้างสวนอย่างไรก็ตามความฝันอยากมีสวนสวรรค์ยังคงเกาะติดอยู่ในหัวใจคน และถูกกระตุ้นให้ฮึกเหิมขึ้นอีกเมื่อได้อ่านวรรณกรรมเรื่อง *Decameron* (แปลว่า งานที่ทำในสิบวัน ฉบับแปลไทยใช้ว่า ‘บันเทิงทศवार’) ของกวีอิตาเลียนปลายยุค

กำเนิดสวนอิตาลีในยุคเรอแนซ็องส์

กลางชื่อ จิโอวานนี บอกคาซิโอ (Giovanni Boccaccio, 1313-1375) หนังสือเล่มนี้¹ รวมเรื่องสั้นไวรัยเรื่องเสนอความจริงแบบต่างๆในชีวิตของชนชั้นกลางที่ถือกันว่าเป็นชนชั้นที่มีวัฒนธรรม และพรรณนาภาพลักษณ์ของสวนของสภาพแวดล้อมที่กลายเป็นความตั้งใจและอุดมการณ์ของการสร้างสรรค์และการดำรงชีพในยุคเรอแนซ็องส์

เนื้อเรื่องเริ่มขึ้นเมื่อกลุ่มผู้ดีชาวเมืองฟลอเรนซ์สิบคนผละหนีออกจากเมืองเพราะกาฬโรคระบาดที่นั่น (1348) พวกเขาไปพักอยู่ในหมู่บ้านชนบทที่เจริญรุ่งเรือง บนเนินเขาที่มองเห็นเมืองฟลอเรนซ์ไกลลิบๆ (คือเมือง Fiesole) อากาศบริสุทธิ์พัดโชยไปมาในสวนที่เป็นระเบียบ ต้นไม้ใหญ่ๆให้ความร่มรื่น ธารน้ำไหลและสระน้ำพุให้ความชุ่มชื้นแก่จิตใจในแวดล้อมของป่าเขียว ชีวิตที่สงบสุขแบบที่พวกเขาไม่เคยมีมาก่อน พวกเขาเห็นพ้องต้องกันว่า ที่นั่นคือสวรรค์ แต่ละวันผ่านไปในความสนุกสนานบันเทิงใจ แต่ละคนสลับกันเล่าเรื่องสู่กันฟัง เป็นเรื่องที่ได้แรงบันดาลใจจากประเพณีเรื่องลามกทุกชนิด *Decameron* ดูเหมือนจะเป็นวรรณกรรมลายลักษณ์รวมเรื่องลามกเรื่องแรก เมื่อพิจารณาทุกเรื่องรวมกัน

นักวิจารณ์สมัยใหม่ต่างอ่านลึกไปถึงจิตสำนึกและวิญญาณสร้างสรรค์ของกวีที่เปิดเผยความจริงที่อยู่ลึกกลงไปในใจคน และชี้ให้เห็นคุณค่าของศีลธรรมที่แอบแฝงภายใต้ข้อความที่หยาบหรือลามก หนังสือเล่มนี้จึงมิใช่วรรณกรรมเสียดสีที่เติมด้วยฉากอนาจาร หรือฉากกลางอย่างหยาบโลนเท่านั้น ยังเป็นเนื้อหาของคนที่ต้องต่อสู้กับชะตาชีวิต เรียนรู้และพยายามเอาชนะโชคชะตา กวีผนวกจิตสำนึกที่รู้จักการระชนบและวัฒนธรรมเก่าๆ กับความปรารถนาเล่นลับส่วนตัวที่แสดงออกเป็นความประพฤติที่ผิดธรรมเนียมหรือออกนอกกลุ่มนอกลู่นอกทาง เน้นให้เข้าใจว่า ความเป็นผู้ดีจริงๆนั้นอยู่ที่การเผชิญหน้ารับชีวิตดั่งที่มันเป็น ช่มความขมขื่นและความเคียดแค้นเสีย เหนือสิ่งอื่นใด คือการยอมรับผลแห่งการกระทำของตนเองไม่ว่าจะดีหรือเลวร้ายเพียงใดและทิ้งให้เข้าใจว่า การไฝ่หาความสุขบน

¹ เท่าที่ค้นพบฉบับภาษาไทย แปลโดย คารม (นามแฝง) พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ.2460 โดยโรงพิมพ์ไท

โลกมนุษย์นี้เป็นไปได้ หากคนรู้จักควบคุมตัวเองภายในกรอบของการเป็นมนุษย์ ผู้รู้ขีดจำกัดของตน รู้จักสลัดอุดมการณ์สุดขั้วอดเกินกำลังโดยไม่เสียดายและโดยไม่หวังคอบาปฏิหารีย์ ส่วนที่พรรณนาไว้ในวรรณกรรมเล่มนี้ ยังมีลักษณะของสวนยุคกลาง² แต่วัฒนธรรมอันประณีตของชาวเมืองนั้น สื่อความปรารถนาของจิตใจที่กำลังไผ่หาความโอ้อ่าหรรษาแนวใหม่และความวิจิตรประณีตในวิถีชีวิต หนังสือเล่มนี้จึงปูทางแก่นักมานุษยนิยมชาวอิตาลีในศตวรรษที่ 15 พวกเขาเริ่มโน้มน้าวอันวิจิตรเกี่ยวกับอดีต ปรารถนาที่จะใช้อุดมการณ์แห่งความสุขุณหรีและภูมิปัญญาของโลกยุคโบราณ เป็นแสงสว่างนำการสร้างสรรคสังคัมที่ภูมิฐานกว่า บอกคาซิโอและปัญญาชนทั้งหลายได้เรียนรู้ว่า อิตาลีเคยเป็นประเทศที่มีอารยธรรมยิ่งใหญ่แต่ได้เสื่อมลงและเลือนหายไปในยุคมืด พวกเขาหวังว่าจะมีทางขับไล่ความมืดนั้นและนำความรุ่งเรืองของกรุงโรมในอดีตกลับมา ไม่นานหลังจากนั้น อิตาลีเริ่มรวบรวมสถาปนิกฝีมือเลิศ ไปเนรมิตสวนนำทั้งแบบต่างๆตามวิลลา ความสุขสงบอย่างอิสระเสรีในธรรมชาติกับคุณภาพชีวิตที่ดีกว่า มีส่วนกระตุ้นระดับจิตสำนึกของคนให้สูงขึ้นและดีขึ้น

คริสต์ศตวรรษที่ 15 เป็นศตวรรษของการค้นพบ ที่จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของสังคัมของค่านิยมต่างๆ เช่นการค้นพบอำนาจของกระสุนดินปืน การตีพิมพ์ เซมิตีศ การกำหนดทำแผนที่โลกทั้งสองซีกตะวันตกและตะวันออกเป็นครั้งแรก นาฬิกา ทางเสื่อที่ช่วยการเดินทางเรือเป็นต้น สิ่งเหล่านี้กระตุ้นให้คนยุคนั้นเกิดความอยากรู้อยากเห็น อยากรผจญภัย อยากรออกไปสำรวจดินแดนใหม่ๆ กระจายสิ่งใหม่ๆ วิถีชีวิตแนวใหม่ นอกจากนี้ การเข้าไปพัวพันกับอารยธรรมอาหรับที่สถาปนาและพัฒนาขึ้นอย่างไม่หยุดตั้งแต่ศตวรรษที่ 8 และ

² ประดับที่มีรูปแบบซับซ้อนมากขึ้น มีต้นผลไม้ขนาดใหญ่ปลูกไว้ใกล้สระน้ำ คนยุคนั้นเดินเล่นใต้ร่มเงาของต้นไม้เหล่านั้นในยามที่ดอกบานงามสะพรั่ง

ยังมีอิทธิพลต่อยุโรปมากขึ้นในยุคออตโตมันตั้งแต่ศตวรรษที่ 15 เป็นต้นมานั้น ทำให้ยุโรปตระหนักถึงความจำเป็นในการกระชับจิตสำนึกบนพื้นฐานของคริสต์ศาสนการได้รู้ได้เห็นความเจริญด้านวิทยาการของชาวอาหรับ (โดยเฉพาะตั้งแต่ศตวรรษที่ 12 เมื่อเกิดสงครามครูเสด) กระตุ้นให้หันกลับไปพิจารณาศึกษาความรู้โบราณจากกรีกและโรมัน (ที่ชาวอาหรับเป็นผู้แปลเป็นภาษาอาหรับก่อนและถ่ายทอดมาถึงมือบาทหลวงชาวคริสต์ผู้แปลจากอาหรับเป็นภาษาละติน) เปิดมุมมอง ความเห็น การตีความในแนวใหม่ๆ

โดยเฉพาะกระบวนการคิด วิธีคิด และการทำความเข้าใจ ฟุ้งขึ้นในสมองคนยุคนั้นเหมือนดังคบเพลิงแห่งวิญญาณปฏิวัติ เมื่อโคเปอร์นิค (Nicolaj Kopernik, 1473-1543) เสนอทฤษฎีใหม่เกี่ยวกับระบบจักรวาล ว่าโลกกลมและหมุนรอบดวงอาทิตย์ มิใช่ดวงอาทิตย์ที่หมุนรอบโลก ทฤษฎีนี้ทำให้คนเริ่มคิดถึงความถูกต้องของความรู้ที่ตกทอดมาจากยุคโบราณและที่ยุโรปยึดถือเป็นกฎตายตัว หรือเป็นมาตรการพื้นฐานของการพัฒนาทุกรูปแบบตลอดสืบกว่าศตวรรษ การศึกษา วิเคราะห์ในยุคต่อมา เป็นแบบวิทยาศาสตร์มากขึ้นๆ ใช้เหตุผลเป็นกฎเกณฑ์หาความจริง ยึดประสบการณ์มากกว่าความเชื่อหรือความรู้สึก

ความเจริญก้าวหน้าหลังไหลกระจายออกไปทุกทิศทุกทาง เช่นความเจริญในการค้า พ่อค้าคนเดินเรือมีเรื่องเล่าเกี่ยวกับสวนอิสลามในสเปน ปัญญาชนชาวคริสต์ที่หนีผู้รุกรานชาวเตอร์ก พากันออกจากกรุงคอนสแตนติโนเปิล แยกความรู้เกี่ยวกับอารยธรรมโบราณและอารยธรรมคลาสสิกติดตัวไปด้วย ปัญญาชนยุคนั้นหวนย้อนไปศึกษาอารยธรรมต้นตอของพวกเขา และฟุ้งความสนใจอยากรู้ อยากเห็นออกไปไกลกว่าอาณาจักรโรมันเดิม ไปสู่อารยธรรมกรีกที่รุ่งเรืองขึ้นก่อน ไปยังอาณาบริเวณแหล่งกำเนิดต้นตอของคริสต์ศาสนา พวกเขาหลงใหลขนบวัฒนธรรมของคอนสแตนติโนเปิลที่เคยเป็นโรมันแต่พูดภาษากรีก การกลับไปศึกษาอารยธรรมโบราณ ทำให้เกิดความสนใจใหม่เกี่ยวกับสวนในฐานะที่สวนเคยมีบทบาทสำคัญสำหรับนักปราชญ์และกวี สำหรับชนชั้นสูงและรัฐบุรุษ เพราะสวนเคยเป็นสถานศักดิ์สิทธิ์ของคน ที่พัฒนาขึ้นเป็นสถาบัน การเรียนการสอน เป็นแหล่งอบรมบ่มนิสัย สร้างความเพียรพยายาม และปูทาง

สู่ความคิดสร้างสรรค์ต่างๆ และในฐานะที่สวนเป็นศิลปะประเภทหนึ่ง เป็นสถานที่หรรษาเป็นต้น

ยุคเรอแนสซ็องส์ จึงเป็นยุคที่ศิลปวิทยาได้จำกัดเฉพาะภายในกำแพงโบสถ์หรือวิหารเหมือนแต่ก่อน วิชาความรู้ก็ได้จำกัดอยู่ภายในสถาบันหรือมหาวิทยาลัยและมีได้อยู่ในมือของชนชั้นสูงเท่านั้น การพัฒนาการค้าขายทำให้เกิดชนชั้นใหม่ เป็นชนชั้นกลางผู้ร่ำรวยขึ้นเรื่อยๆ มีความรู้สูง มีวัฒนธรรมผู้คนออกเดินทางไกลจากถิ่นฐานที่อยู่ มีประสบการณ์หลากหลาย สิ่งก่อสร้างใหม่ๆ เกิดขึ้นแทนวัดอารามหรือโบสถ์ เป็นคฤหาสน์ใหญ่โตหรรษาเพื่อสนองความต้องการของสังคมยุคใหม่ เป็นสังคมที่ต้องการยกระดับตนเอง จึงใฝ่หาทุกอย่างที่จะสร้างและเสริม “ความเป็นผู้ดี” แก่ตนเอง ชนชั้นกลางผู้ร่ำรวยกลายเป็นผู้บริโภครสำคัญของสังคม และเป็นผู้ส่งเสริมและเผยแพร่ศิลปวิทยาแทนพวกนักบวช ยุคนี้ผู้มีความรู้สูงพูดภาษาละติน คนเป็นศูนย์กลางของทุกสิ่ง เป็นเครื่องวัดราคาและคุณค่าของทุกอย่าง ก่อนหน้านั้นพระเจ้าเป็นศูนย์กลางของสรรพสิ่งและของจิตสำนึก ยุคนี้ศิลปินหรือนายช่างไม่ใช่เป็นผู้รับใช้แล้ว เขามีได้เป็นเพียงนายช่างฝีมือผู้ผลิตงานศิลปะดังที่เคยเป็นมาตลอดยุคกลาง แต่เป็นตั้งเจ้านาย เป็นบุคคลที่มีบุคลิกภาพ มีอัตลักษณ์เอกเทศเป็นครั้งแรกเสมอฐานะของนักเขียนหรือกวี เขามีสิทธิ์เลือกงาน เนรมิตงานและประกาศคุณค่างานของเขาเองด้วยการประทับชื่อให้ชาวโลกรู้ พวกเขาหาทางแก้ปัญหาเกี่ยวกับรูปลักษณ์และภาพทัศนีย์ หลายคนทุ่มความสนใจไปสู่การทดลองวิทยาศาสตร์ ทัศนมิติเชิงคณิตศาสตร์และแนวเส้นได้วิวัฒนาการขึ้นในบริบทนี้ อันเป็นระบบที่องค์ประกอบทั้งหลายในจิตรกรรมหรือในประติมากรรมนูนต่ำ เกี่ยวข้องกันอย่างสมเหตุสมผลและสมมาตรกันตามสัดส่วนคณิตศาสตร์ เพราะฉะนั้น พื้นที่สำหรับจิตรกรรมจึงถูกมองว่าเป็นหน้าต่างสู่โลกธรรมชาติ และเป็นหน้าที่ของจิตรกรที่จะเสนอภาพของโลกนั้นอย่างมีศิลป์ เช่นนี้ จิตรกรเริ่มทุ่มความสนใจสู่การเสนอภาพทัศนีย์ สำนวณธรรมชาติและโลกทุกแง่ทุกลักษณะ ให้รายละเอียดของต้นไม้ ดอกไม้ พืชพรรณ ภูเขาที่มองเห็นไกลๆ ท้องฟ้าที่มีเมฆปกคลุม ฯลฯ ศิลปินเริ่มศึกษาผลกระทบของแสงสว่างในที่โล่งหรือจากมุมมองแบบต่างๆ ในธรรมชาติ

กำเนิดสวนอิตาเลียนในยุคเรอแนซ็องส์

และพัฒนาขึ้นเป็นระบบทัศนมิติที่รูปลักษณะและสีลื่นของสรรพสิ่งชัดเจนน้อยลงๆ เมื่อสิ่งนั้นไกลออกไปจากสายตา ศิลปินในภาคเหนือโดยเฉพาะศิลปินชาวแฟลนเดอร์ (บนดินแดนที่เป็นประเทศเบลเยียมและเนเธอร์แลนด์ปัจจุบัน) ก้าวหน้าขึ้นทัดเทียมกับชาวอิตาเลียนในจิตรกรรมภูมิทัศน์ ทั้งยังเป็นผู้ริเริ่มใช้สีน้ำมันเป็นวัสดุสื่อสารใหม่ในจิตรกรรมอีกด้วย

เราคงแปลกใจไม่น้อยถ้ารู้ว่าในประวัติศาสตร์ศิลปะ ยังไม่เคยปรากฏมาก่อนเลยว่า ภายในช่วงคนรุ่นเดียวกันมีกวี จิตรกร ประติมากร ช่างศิลป์ อื่นๆมากมายร่วมสมัยเท่ายุคเรอแนซ็องส์นี้ เช่น เลโอนาโด ดา วินชี (Leonardo da Vinci, 1452-1519), ราฟาเอลโล ซานซิโอ (Raffaello Sanzio, 1483-1520), ดานาโต ดิ อันเจโล บรามันเต (Donato di Angelo Bramante, 1444-1514), เลออน บาตติस्ता อัลแบร์ติ (Leon-Battista Alberti, 1404-1472), ไมเคิลอันเจโล บูออนนาร์โรติ (Michelangelo Buonarroti, 1475-1564) นักประวัติศาสตร์กล่าวไว้ว่า สัญลักษณ์สุดยอดแห่งยุคเรอแนซ็องส์ คือผลงานด้านสถาปัตยกรรมมหาวิหารเซ็นต์ปีเตอร์ ณ กรุงโรม ซึ่งเป็นฝีมือของไมเคิลอันเจโล (1506-1626) โดมที่สูงถึง 132 เมตร สื่อพลังอำนาจใหม่ที่โรมันแคทอลิกตั้งใจจะบรรลุให้ได้ โดมนี้กลายเป็นจุดโฟกัส ของอาคารสถาปัตยกรรมอื่นๆที่สร้างขึ้นต่อมาในกรุงโรม

วรรณกรรมและอัจฉริยบุคคลที่กระชับอุดมการณ์ของเรอแนซ็องส์

ปราชญาในยุคโบราณสองคนที่มีส่วนวางพื้นฐานของมนัสานิกที่ล้ำยุคล้ำสมัย คือ โฮเมอร์อส Homéros (หรือ โฮเมอร์-Homer)³ และ โอวิดิวส หรือ

³ โฮเมอร์ มหากวีกรีก มีชีวิตอยู่ในราวศตวรรษที่ 9 BC. เป็นผู้แต่งมหากาพย์ *Iliad* และ *Odyssey* ที่เล่าตำนานเทพโบราณ ระบบการศึกษาในยุโรป จักรวรรดิกรรรมของโฮเบอร์เป็นหนังสือที่ต้องอ่าน จนถึงยุคปัจจุบัน เนื้อหาและตำนานต่างๆที่เล่าไว้ ได้มาเป็นเนื้อหาของภาพยนตร์หลายเรื่องทีเดียว เพราะตำนานของทวยเทพ สะท้อนธรรมชาติเนื้อแท้ของความเป็นมนุษย์เทพต่างๆ เป็นตัวแทนของธรรมชาติมนุษย์แบบต่างๆ การต่อสู้ การเอาชนะสำนึกที่ไฝ่ต่ำ การกระชับคุณธรรม เป็นต้น

โอวิด (Ovidius หรือ Ovid)⁴ คนยุคกลางละเลยไม่สนใจปราชญ์ทั้งสองเพราะทั้งคู่มิได้เป็นชาวคริสต์ ปัญญาชนในยุคเรอเนสซองส์กลับหันมาศึกษาผลงานของทั้งสองอย่างจริงจัง ตำนานเทพกรีกและโรมันที่เป็นตัวละครในงานเขียนทั้งหมดของปราชญ์ทั้งสอง กลายเป็นแหล่งบันเทิงใจ เป็นขุมทรัพย์ที่จิตรกรและประติมากร ขุดไปเป็นเนื้อหาของงานสร้างสรรค์ของพวกเขา โดยเฉพาะประติมากรรมที่เนรมิตขึ้นเพื่อนำไปตั้งประดับสวน เช่นตำนานของเทพไดแอนนา กับ อัคเตออน (Actaeon) จากหนังสือเล่มสามในงานชุด *Metamorphoses* ของโอวิดิวส เทพตำนานเรื่องนี้เป็นตัวอย่างสุดยอดตัวอย่างหนึ่ง บทเขียนที่ชัดเจนดังภาพ ฉากที่พรรณนาก็เพลินตาเพลินใจ และเหตุที่เกิดขึ้นชวนให้คิดว่า “สาว ๆ พอใจไหมที่ผู้ชายมาหลงไหลเรือนร่างเปล้าเปลือยของพวกเขา? หรือว่าพวกเขาารู้สึกเคืองและหวาดกลัวกับการสูญเสียพรหมจรรย์?” อัคเตออนถูกไดแอนนาสาปและแปลงร่างจากคนเป็นกวางในฐานที่บังอาจเข้าไปใกล้เทพธิดา ขณะที่เทพธิดากำลังอาบน้ำ ตำนานนี้เป็นตัวอย่างของความจริงต่างๆ ที่แฝงอยู่ในธรรมชาติและในสวน เมล็ดพืชกลายเป็นดอกไม้ ดอกไม้เน่าเปื่อย เด็กผู้ชายกลายเป็นหนุ่ม แล้วแก่ตายไป ดินร่วนลงเป็นผง และชีวิตเกิดใหม่ เทพตำนานต่างๆ มีเนื้อหาแฝงอยู่เบื้องหลังที่สะท้อนภาพลักษณ์ของสวนด้วยนั่นเอง การเนรมิตประติมากรรมทวยเทพประดับสวนจึงต้องการสื่อนัยแฝงต่างๆ หนังสือ *Metamorphoses* ของโอวิดิวส ยังคงรั้งตำแหน่งหนังสือวรรณกรรมละตินยอดนิยมสูงสุดมาจนถึงทุกวันนี้

⁴ โอวิด กวีละตินผู้มีชีวิตอยู่ในระหว่างปี 43 BC.-ปีที่ 17- 18 AD. ผู้มีผลงานเขียนที่เขาอ้างกรรมโรมยุคนั้น เช่นศิลปะแห่งความรัก การเยี้ยวยาคความรัก บทละครโศกนาฏกรรม กลอนโศก กลอนรัก เป็นต้น โดยมีตัวละครเป็นเทพต่างๆในตำนานกรีกโรมัน หนังสือที่โด่งดังที่สุดของเขาคือ *Metamorphoses* ที่หมายถึงการปลอมแปลงตัว เป็นหนังสือคำกลอนเล่าตำนานของทวยเทพ รวมเป็นชุด 15 เล่ม จนถึงยุคของโอวิด งานเขียนในยุคโบราณเป็นงานเขียนของปราชญ์ชาวกรีกโบราณทั้งหมด งานเขียนของโอวิด เช่นเดียวกับงานเขียนของโฮเมอร์ เป็นวรรณกรรมอมตะมาจนถึงทุกวันนี้

วรรณกรรมจากยุคกลางโดยเฉพาะเรื่อง Roman de la Rose⁵ และปลายยุคกลางเรื่อง Decameron ดังกล่าวมาข้างต้น ให้ภาพของสวนยุคกลางและสวนเรอแนซ็องส์ต้นแบบของสวนเรอแนซ็องส์ แต่บุคคลผู้วางแนวทางและพื้นฐานของสวนเรอแนซ็องส์ อย่างแท้จริงคือ เลออน บาตติสตา อัลแบร์ติ (Leon Battista Alberti, 1404-1472)⁶ อุดมการณ์ของเขาตั้งปรากฏในงานเขียนเรื่อง *De re aedificatoria* (Ten Books on Architecture, 1452 ที่พิมพ์ในปี 1485) มีอิทธิพลต่อสถาปัตยกรรมและสวนอย่างยิ่ง แม้ว่าเนื้อหาจะยึดแนวของสถาปนิกกรีกโบราณที่ วิตรูวียุส (Vitruvius)⁷ ได้ศึกษาวิเคราะห์ไว้อย่าง

⁵ วรรณกรรมฝรั่งเศสเรื่อง *Le Roman de la Rose* (c.1237) มีเนื้อหาสาระเกี่ยวพันกันอย่างแน่นแฟ้นระหว่างศรัทธาในศาสนา ความเป็นอัศวิน สวนและอารมณ์รักใคร่ หนังสือเล่มนี้กระตุ้นจินตนาการเกี่ยวกับชุมทรัพย์ที่เปิดซ่อนอยู่ภายในกำแพงเมืองและภายในรั้วสวน ผู้รู้จักอ่านได้รู้วิธีเกี่ยวพาราสีและวิธีครองใจสตรี ในสำนวน “เด็ดดอกกุหลาบ-plucking the rose” ที่ใช้ในเรื่องนี้ ในยุคกลาง สัญลักษณ์ศาสนาสีงและอิงแอบอยู่ในรูปสัญลักษณ์ที่สื่อความรักใคร่ ศาสนาและอารมณ์รักใคร่จะไปควบคู่กลมกลืนกันดี ความงามของดอกไม้ อาจเข้าจับจิตวิญญาณได้ลึกซึ้งกว่า นักวิจารณ์ต่างเห็นตรงกันว่า *Le Roman de la Rose* เป็นหนังสือที่มีอิทธิพลต่อความคิดอ่านของคนสมัยนั้นอย่างมีอะไรจะเทียบได้เลย ในยุคศตวรรษที่ 13 สภาพการณ์สังคมมีความปลอดภัยเพียงพอสำหรับการสร้าง “สวนรัก” ดังกล่าวซึ่งมักอยู่ใกล้ปราสาท ในเมือง หรือตามอารามนักรบ

⁶ อัลแบร์ติ เป็นสถาปนิกและนักมานุษยวิทยาชาวอิตาเลียน มีผลงานเขียนมากมายทั้งด้านศิลปะ ภาษา(เป็นผู้เขียนตำราไวยากรณ์อิตาเลียนเล่มแรก) ฟิสิกส์ คณิตศาสตร์ วรรณกรรม จิตรกรรม ประติมากรรมและสถาปัตยกรรม จนได้สมญาว่าเป็น “universal man” หรือปราชญ์รอบรู้ทุกเรื่อง ด้านสถาปัตยกรรม เขากล่าวไว้ว่า สถาปัตยกรรมเป็นศิลปะสูงสุดของการวางผังเมือง อนุสาวรีย์เป็นเสมือนมวลชีวภาพที่ทุกอนุกรมกลืนเข้ากับอนุอื่นๆเป็นหนึ่งเดียวกันอย่างเหมาะสมเหมือนไม้ต้นตรีแต่ละตัวในบพทิมโฟนี

⁷ วิตรูวียุส (มาร์อุส วิตรูวียุส พอลลิโอ-Marcus Vitruvius Pollio, ราวศตวรรษที่ 1 BC. เป็นสถาปนิกชาวโรมัน และเป็นวิศวกรประจำกองทัพของซีซาร์) งานเขียนของเขาเรื่อง *De Architectura* เป็นฐานความรู้เกี่ยวกับสถาปัตยกรรมกรีกโบราณ ทั้งระบบสัดส่วน ความสมดุล การจำแนกประเภทและยุคของสิ่งก่อสร้างโบราณ ทั้งยังเป็นเอกสารลายลักษณ์เกี่ยวกับทฤษฎี สถาปัตยกรรมโบราณเล่มเดียวที่ตกทอดมาถึงทุกวันนี้ ที่ยังคงเป็นเอกสารศึกษาอ้างอิงอย่างแพร่หลายในยุคเรอแนซ็องส์ เขาสอนว่า เลขสี่ เป็นเลขของคน เพราะว่า

ละเอียดย แต่ในความเป็นจริง สถาปัตยกรรมตามแนวของอัลแบร์ตี มิใช่ทั้งสถาปัตยกรรมโบราณหรือแบบอื่นใดร่วมยุคนั้น อัลแบร์ตีนำหลักปรัชญาธรรมชาติมาออกแบบวิลลา แนะนำว่า เมื่อมองจากวิลลาและสวน ควร “มองเห็นภูมิทัศน์ของเมือง เห็นบริเวณของพื้นที่ผิวนั้นเห็นทะเลหรือท้องทุ่งผืนกว้างใหญ่ และเนินเขาที่คั่นเคยต่างๆ” ประเทศอิตาลีมีภูมิประเทศแบบนี้มากซึ่งสวยงามน่าทึ่งอยู่แล้ว การออกแบบ สวนที่ผนวกภาพมุมมองธรรมชาติรอบข้างเข้าไปด้วยจึงเท่ากับการขยายมิติของสวนออกไปรอบทิศทางนอกขอบเขตอันจำกัดของพื้นที่ และทำให้สวนกลายเป็นพื้นที่สนองรับศิลปะประเภทอื่นๆไปด้วย โดยเฉพาะในยุคเรอแนซ็องส์เมื่อสังคมสุขสงบ เอื้อต่อการออกไปท่องเที่ยวหรือไปอยู่ในชนบทนอกกำแพงเมือง วิลลาแบบฉบับในชนบทจึง “เป็นที่ที่คนสามารถหาความสุขสำราญจากธรรมชาติ เป็นที่ที่เหมาะสมกับการตรึงตรองควบคู่กับการชื่นชมความงาม”

แบบสวนที่อัลแบร์ตีพูดถึง เป็นต้นแบบของสวนอิตาเลียน ที่มีต้นบอกซ์ (box-สกุล Buxus) ปลูกเต็มและมีต้นไม้ตัดเป็นรูปสัญลักษณ์ต่างๆ (topiary) ในสวนมีเนินทำให้สามารถมองเห็นชมความงามของของภูมิประเทศที่ไกลออกไป แม้จะยังมีกำแพงล้อมรอบสวนเช่นเคย การเนรมิตสวนสมดุลกลมกลืนกับอาคารวิลลาและภูมิประเทศของถิ่นนั้น เน้นความสำคัญของสถาปัตยกรรม การปลูกพุ่มไม้และต้นไม้ตามแปลนที่กำหนดไว้อย่างเคร่งครัด และการใช้พืชยืนต้นเป็นจำนวนมาก หลักการของเขากลายเป็นอุดมการณ์สูงสุดของการสร้างสวนอิตาเลียนยุคเรอแนซ็องส์ตั้งแต่นั้นจนถึงปลายศตวรรษที่ 18

หากคนยืนตัวตรงกางแขนยกขึ้นเสมอไหล่ และเหยียดตรงออกไปสองข้างลำตัว ความยาวระหว่างปลายนิ้วมือขวาถึงปลายนิ้วมือซ้าย จะเท่ากับความสูงของร่างกายเขา อัตราส่วนสัมพันธ์จากร่างกายคนจะเป็นมาตรฐานวัดและขยายพื้นที่ในศิลปะการสร้างโบสถ์ และอาศัยรูปสัญลักษณ์พื้นฐานทางเรขาคณิต คือ สามเหลี่ยม สี่เหลี่ยม ห้าเหลี่ยม หกเหลี่ยม แปดเหลี่ยม และวงกลม รวมกันเป็นมาตรฐานวัดที่สมบูรณ์

การปลูกสวนแนวใหม่เริ่มตั้งแต่ที่เมืองฟลอเรนซ์ ในชนบทของกรุงโรม ก็ได้เนรมิตสวนขึ้นเป็นจำนวนมากเช่นกัน กระทั่งแนวการปลูกสวนดังกล่าวให้ถาวรและพัฒนาไปอย่างพิสดารที่สุดด้วย เพราะตั้งแต่ต้นศตวรรษที่ 15 ชาวโรมนิยมออกไปพักผ่อนตามนอกเมือง (villeggiatura) จึงมีส่วนทำให้วิลลาตามชนบทกลายเป็นศูนย์ชีวิตสังคมนอกเมืองหลวง เช่นนี้ด้วยกรรมที่ทำให้สันตะปาปามาร์ตินที่ 5 (Martin V) ตัดสินใจย้ายสำนักสันตะปาปาไปตั้งอยู่ที่เมืองอาวีญอง (Avignon) ในฝรั่งเศส ตามที่เล่ากันมาว่าเมื่อ พระองค์เข้าไปกรุงโรมในวันที่ 30 กันยายน 1420 พบแต่ความว่างเปล่า เพราะชาวโรมออกไปสนุกสนานกันตามวิลลาในเมือง สถานการณ์สังคมที่กรุงโรมเป็นเช่นนี้ต่อไปอีกหลายสิบปี กรุงโรมกลับฟื้นคืนสู่ความศีกคึกและเป็นศูนย์ศิลปวิทยาอีกครั้งในยุคของสันตะปาปานิโกลัสที่ 5 (Nicolas V, 1447-55) สันตะปาปาผู้นี้มีวิสัยทัศน์ทางวัฒนธรรมสูง ได้ไปประทับอยู่ที่เมืองฟลอเรนซ์หลายครั้ง จึงได้เห็นและพบปะกับนักมานุษยนิยมนั้น อิทธิพลความคิดอ่านของพวกเขาทำให้สันตะปาปาต้องจัดระบบสำนักศาสนาใหม่ ให้เป็นศูนย์รวมอัจฉริยบุคคลของชาติ และเป็นศูนย์ศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับวิทยาการความรู้ของโลกโบราณ สันตปาปานิโกลัสที่ 5 ยังเป็นผู้สถาปนาหอสมุดของวาติกัน ตั้งแต่นั้นมาสันตะปาปาและการดิ้นต่างเป็นผู้ส่งเสริมและให้พัฒนาศิลปวิทยาทุกแขนง สันตะปาปาจูเลียสที่ 2 (Jules II) เป็น “ผู้สร้าง”กรุงโรมคนหนึ่ง สันตะปาปาอินโนเซนต์ที่ 8 (Innocent VIII, 1432-1492) เจาะจงให้สถาปนิก โดนาโต บราแมนเต (Donato Bramante, 1444-1514) เป็นผู้สร้างวิลลาเบลวาแดร์พร้อมลานขนาดใหญ่ภายในวาติกัน วิลลานี้เป็นส่วนหนึ่งของสถาปัตยกรรมรวมขนาดมหึมาของกรุงวาติกัน และที่ต่อมาเรียกสั้นๆว่าสวนวาติกัน แบบสถาปัตยกรรมนี้ประหนึ่งการปฏิวัติครั้งใหญ่ในประวัติสถาปัตยกรรมสวน Villa Madama สร้างตามแปลนสถาปัตยกรรมของ ราฟาเอล (Raphael), กิอุลิโอ โรมานโน (Giulio Romano) และ จิโอวานนี ดา อูดีเน (Giovanni da Udine, 1516-1520) เป็นวิลลาแห่งแรกที่สร้างขึ้นนอกกรุงโรมสำหรับการดิ้นลักิอุลิโอแห่ง เมดิซี (Giulio de Medici) เลียนแบบสถาปัตยกรรมของวิลลายุคจักรวรรดิ

โรมัน การเนรมิตอาคารเจาะจงให้เป็นแบบที่เข้ากับความลาดเอียงของพื้นที่ตามไหล่เขา สร้างทัศนมิติที่ทอดไกลออกไปโอบิวทัศน์ของกรุงโรม ที่เริ่มตั้งแต่จุดที่ตั้งของสนามม้า (hippodrome ที่เคยเป็นสนามแข่งม้าศึกในสมัยจักรวรรดิโรมัน) สถาปัตยกรรมชาติและภูมิประเทศทั้งหมดเข้าเป็นองค์ประกอบในโครงการเนรมิตวิลลา วิลลามาดาม (Madama) จะเป็นแบบบันดาลใจสำหรับงานสร้างสรรค์สวนและวิลลาแห่งต่อมา

ครอบครัวที่มีบทบาทสำคัญในเมืองฟลอเรนซ์ ที่เป็นกลุ่มอภิสิทธิ์สูงสุดของศตวรรษนี้ รวมทั้งเป็นผู้กำหนดแนวศิลปะแห่งยุคเรอแนซ็องส์ด้วย คือตระกูลเมดิซี (Medici)⁸ เป็นตระกูลใหญ่ในชนบททางเหนือของเมืองฟลอเรนซ์ที่ประสบความสำเร็จอย่างมากมายในธุรกิจการธนาคาร ความร่ำรวยทำให้

⁸ Medici (ชื่อนี้ออกเสียงในภาษาอิตาเลียนว่า /เมดิซี/ และออกเสียงในภาษาฝรั่งเศสว่า /เมติซีส/ และมีอักษร s เดิมเข้าไปด้วยเพื่อเน้นว่ามีคนในตระกูลนี้มาก ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับราชวงศ์ฝรั่งเศสด้วย) ตระกูลเมดิซีจากเมืองฟลอเรนซ์มีบทบาทสำคัญในการนำแบบสวนอิตาเลียนเข้าสู่ฝรั่งเศส เมื่อพระเจ้าเฮนรีที่สองกษัตริย์ฝรั่งเศสเสกสมรสกับพระนางแคเธอรีนแห่งเมดิซี (Catherine de Médicis, 1519-1589) พระนางให้เนรมิตสวน จารแจ้ง เดอตูเลอรี (Jardin des Tuileries) และบูรณะปรับปรุงสวนที่ ฟงแตนโบล (Fontainebleau) และพระตำหนักที่ มอนโซ (Monceaux) พระนางเป็นผู้อุปถัมภ์ศิลปะวิทยาในฝรั่งเศส ส่วนพระนางมารี Marie de Médicis, 1573-1642) มเหสีของพระเจ้าเฮนรีที่สี่ ทรงคิดถึงพระราชวังพิตตี (Pitti) และอุทยานโบโบลี (Boboli) ที่เมืองฟลอเรนซ์ จึงทรงให้ซาโลมอนดีบรอสเซ (Salomon de Brosse) เนรมิตพระราชวังและสวน Luxembourg กลางเมืองปารีส พระนางเป็นผู้อุปถัมภ์จิตรกร ปีเตอร์ พอล รูเบน (Peter Paul Rubens, 1577-1640) ผู้เนรมิตจิตรกรรมขนาดใหญ่เต็มฝาผนัง เสนอภาพชีวิตของพระนางในแนวอุปมาอุปมัยรวมกันทั้งหมด 21 ภาพ (แล้วเสร็จในปี 1625) ประดับพระตำหนักลักเซมเบิร์ก Palais de Luxembourg กลางเมืองปารีส รูเบนได้ชื่อว่าเป็นจิตรกรคนสำคัญที่สุดของศตวรรษที่ 17 ผลงานของเขาสื่อพลังอำนาจที่มาจากประสาณมิติด้านสติปัญญา กับมิติด้านความรู้สึก และรวมมิติแนวคลาสสิก กับมิติแนวโรแมนติก ให้เข้ากันได้อย่างมีศิลป์ ตลอดสองศตวรรษต่อมาผลงานของเขายังคงมีอิทธิพลต่อศิลปินเช่น ฌอง-อังตวน วัตโต (Jean-Antoine Watteau) ในต้นศตวรรษที่ 18 และยูจีน เดอลาคัวร์ส์ (Eugène Delacroix) กับปีแอร์ ออว์กัสต์ เรอนัวร์ (Pierre Auguste Renoir) ในศตวรรษที่ 19

กำเนิดสวนอิตาลีในยุคเรอแนซซองส์

จิโอวานนี (Giovanni de Médicis, 1360-1429) มีชื่อเสียงขึ้น รสนิยมของเขาก็เด่นงามในความเรียบง่าย ลูกชายชื่อ โคซิโม (Cosimo de Médicis, 1389-1464) ได้ชื่อว่าเป็นผู้ที่ร่ำรวยที่สุดแห่งยุค เงินนำอำนาจทางการเมืองมาแก่ครอบครัวนี้ เมื่อโคซิโมถึงแก่กรรม ลอเรนโซ (Lorenzo de Médicis) ผู้ขณะนั้นมีอายุ 20 ปี กลายเป็นหัวหน้าครอบครัวในปี 1469 เขาอุปถัมภ์ศิลปะทุกชนิด ทำให้ได้สมญานามว่าลอเรนโซ il Magnifico (ในความหมายว่า ลอเรนโซผู้ประเสริฐ) สมาชิกในตระกูลนี้คนต่อมา ได้เป็นดยุค สันตะปาปาและราชินี จึงมีอิทธิพลเหนือศิลปะและวัฒนธรรมแห่งเมืองฟลอเรนซ์ตลอดระยะเวลาสี่ร้อยปีจนเมื่อสิ้นสุดผู้สืบตระกูลในกลางศตวรรษที่สิบแปด ตระกูลนี้เองเป็นผู้นำสวนแบบอิตาลีเข้าสู่ฝรั่งเศส อิทธิพลของตระกูลนี้มีได้เกี่ยวกับการมีความรู้มีวัฒนธรรมสูงเท่านั้น ยังรวมถึงงานสร้างสรรค์ด้านจิตรศิลป์ทุกสาขา งานก่อสร้างและการปลูกสวน ความสนใจในการทำสวนของตระกูลนี้ อาจมีส่วนมาจากพื้นเพเดิมที่เป็นชาวชนบทในสายเลือดก็ได้ ในอิตาลี ตระกูลนี้ได้ออกไปสร้างคฤหาสน์บนเนินเขาป่าจามรอบๆเมืองฟลอเรนซ์ เพื่อเป็นที่พักอาศัยส่วนตัว และเพื่อรับรองสังคมชนชั้นสูงที่ไปเยี่ยมเยียน ไปชื่นชมคลังสมบัติสะสมที่เป็นงานศิลป์และประติมากรรมรูปปั้นในสวน วิลลาของตระกูลนี้จึงเป็นที่รวมศิลปะ ความรักการเรียนรู้ การใช้ชีวิตอย่างถูกสุขอนามัยและความรักธรรมชาติ เข้าไว้ในที่เดียวกัน

ในสมัยของโคซิโม เขารวบรวมกลุ่มปัญญาชนที่ไปชุมนุมกันในส่วนบนเนินเขาที่คาเรกกีเสมอ (อยู่ห่างจากกลางเมืองฟลอเรนซ์ประมาณห้ากิโลเมตร) ในหมู่นี้บุคคลผู้เป็นกบฏหลักต้นกระแสมนุษยนิยมออกไปคือ มาร์ซิลิโอ ฟิซิโน (Marsilio Ficino, 1433-1499) ผู้สถาปนาสถาบันเพลโตแห่งใหม่ขึ้น (the Platonic Academy) เขาเป็นผู้แปลงานเขียนของเพลโต (Plato) และของโพลติโนส (Plotinos) ทั้งยังเป็นผู้แต่งหนังสืออธิบายเทวศาสตร์ของเพลโต (*Theologica Platonica*) เพลโตผู้เป็นปรมาจารย์แห่งปรัชญาตะวันตก เริ่มโดดเด่นออกมาในฐานะปราชญ์ที่มีศักดิ์ศรีของตนเอง เป็นอัจฉริยะบุคคลหลังจากที่อยู่ร่วมเงาของโสเครติสตลอดเวลาที่ผ่านมา ปรัชญาของเพลโตที่ว่า

“ศิลปะควรเลียนแบบธรรมชาติ” ฟันคินชีวิตใหม่ (ความจริงหลักการนี้มีได้หลายสาบสูญไปในยุคกลาง เพียงแต่มิได้ปรากฏเด่นชัดพอเท่านั้น) พิซิโน เชื่อว่า วิชาญาณสำนึกของคนสามารถเข้าถึงรูปแบบของพลาโต (Platonic forms และ Platonic solids ในความหมายของรูปลักษณะที่เป็นแบบของจักรวาลที่ตาคนมองไม่เห็น) ความสำนึกดังกล่าวประทับเป็นเงื่อนไขในตัวศิลปินและในงานที่เขารังสรรค์ การรับรู้ความงามต้องใช้ความคิดมากพอๆกับความสังเกต สัตว์อาจมีความสังเกตมากกว่าคนก็ได้ แต่เพราะสัตว์ไม่สามารถ (คนเชื่อว่า เช่นนั้น) ชื่นชมศิลปะเพราะมันไม่สามารถชื่นชมรูปลักษณะด้วยเหตุผล ศิลปินปัญญาชนใช้เหตุผลพิจารณาวิจิตรศิลป์และทำให้เกิดหนังสือดีๆหลายเล่มในยุคนั้น เช่นเลโอนาร์โดเขียนเกี่ยวกับจิตรกรรมและอื่นๆ Alberti เกี่ยวกับสถาปัตยกรรม Dürer เกี่ยวกับเรขาคณิต ทศนมิติและสัดส่วนของมนุษย์ ทั้งหมดพิจารณาศิลปะด้วยสติปัญญา ด้วยความคิด สัตว์ทำอย่างนั้นไม่ได้

นอกจากตระกูลเมดิซี บุคคลอีกผู้หนึ่งที่ควรกล่าวถึงในยุคกลางนี้คือ เรอเน แห่ง อานจู (René d'Anjou, 1409-1480) เมื่อยังทรงเป็นท่านดยุคแห่งเมืองอ็องจู ในฝรั่งเศสนั้น ประทับอยู่ที่ตำหนักเมืองอ็องแฌร์ (Angers) ต่อมาทรงย้ายไปประทับที่เมืองเอ็กของโพรวองซ์ (Aix-en-Provence) ทรงเป็นผู้สนใจใฝ่รู้เรื่องปฐพีศาสตร์ การเพาะปลูกองุ่น และคลังโคลัสสวนยิ่งกว่าสิ่งใด ได้ปลูกสวนไปทั่วทั้งจังหวัด ถึงกับนำกุหลาบจากภาคใต้ฝรั่งเศสมาเพาะเลี้ยงได้สำเร็จที่เมืองอ็องจู ทำให้เมืองนี้ได้สมญานามว่า เป็น “สวนของประเทศฝรั่งเศส” (jardin de la France) ในปี 1471 ทรงย้ายไปพำนักในมณฑลโพรวองซ์ อันเป็นดินแดนที่อุดมสมบูรณ์พืชพรรณมากที่สุดในฝรั่งเศส เมืองนี้ตั้งอยู่ทางตอนใต้ใกล้ประเทศอิตาลี ฝรั่งเศสและอิตาลีมีความสัมพันธ์ทางการค้า มีการแลกเปลี่ยนภูมิปัญญาและศิลปะ ไม่ไกลจากเมืองโพรวองซ์ มีเมืองอาวิญอง ที่เคยเป็นที่ตั้งของสำนักสันตะปาปาในศตวรรษก่อน แม้ว่าเรอเน แห่งอ็องจู สร้างหนี้สินไว้มากในรัชสมัยของพระองค์ พระองค์ยังคงสร้างสรรค์สวน จัดงานเลี้ยง เทศกาล ประลองยุทธ์บนหลังม้า และทดลองปลูกพืชพรรณตลอดชีวิตของพระองค์ สวนที่พระองค์ทรงเนรมิตขึ้นหายสูญไปนานแล้ว แต่ความยิ่งใหญ่ของพระองค์

กำเนิดสวนอิตาเลียนในยุคเรอแนซ็องส์

ในฐานะของ “กษัตริย์คนดี” ยังไม่เลือนหายไป ทั้งเป็นความทรงจำไว้ในนิทานพื้นบ้านที่นั่น (ในนิทานพื้นบ้านมีบทพรรณนาสวน พรรณนาธรรมชาติ และภูมิประเทศป่าเขารวมอยู่ด้วยเสมอ) เล่มที่รู้จักกันมากที่สุดคือ *Le Livre du coeur d’amour épris* (ที่แปลได้ว่า หนังสือจากใจที่มีความรักเข้าจับจิต) ที่เป็นบทเขียนเกี่ยวกับโลกีย์วัตรตามรสนิยมยุคนั้น สู้ให้เห็นอย่างชัดเจนถึงอารมณ์ไหวอ่อนโยนของพระองค์ที่มีต่อธรรมชาติ มีรสนิยมตามสมัยของพระองค์ก็จริง แต่มีจิตสำนึกและวิสัยทรรศน์ไกลกว่าคนร่วมยุคมากนัก

Letres gothiques
René d'Anjou
LE LIVRE DU CŒUR
D'AMOUR ÉPRIS

เอกลักษณ์ของแบบสวนอิตาเลียนในยุคเรอแนซ็องส์

สวนยุคกลางเคยเป็นงานของสตรี และของนักบวช ผู้ดูแลต้นไม้แต่ละต้นแต่ละชนิดอย่างดีเพราะคุณค่าทางยาและคุณค่าทางศาสนาของมัน สวนเรอแนซ็องส์เป็นความภาคภูมิใจของผู้ชาย เป็นผลงานของศิลปะหลายแขนงของการศึกษาวิจัยที่รวมสถาปัตยกรรม ภูมิประเทศและสังคมเข้าเป็นองค์ประกอบ ปัญญาชนยุคนั้นยกย่องศิลปะและปรัชญาของโลกโบราณในขณะเดียวกันก็เชื่อมการออกแบบสวนและสถาปัตยกรรมกับมานุษยคดี ในยุคกลางศาสนาครอบงำปรัชญาและกำหนดควบคุมแบบสวนที่สร้างตามวัดอารามวิหาร ปรัชญาเรอแนซ็องส์ยึดเหตุผลเป็นเครื่องมือค้นหาความจริงแทนการเป็นลึกลับลึกลับ มานุษยนิยมพัฒนาขึ้นจากการยึดบุคลิกของมนุษย์ เห็นความสำคัญและคุณค่าของเอกบุคลที่มีลักษณะเฉพาะ พื้นฐานดังกล่าวจึงเป็นจุดเริ่มต้นอย่างแท้จริงของประวัติศาสตร์ในฐานะที่ศึกษาเกี่ยวกับกระบวนการเปลี่ยนแปลงในสังคมซึ่งโดยปริยายเชื่อมกับความก้าวหน้าของวิทยาการและเทคนิคทั้งหลาย ในแง่นี้มานุษยนิยมเป็นระบบการเรียนการสอนแบบหนึ่งที่ส่งผลกระทบต่อศิลปะทุกแขนงและความรู้ทุกประเภท

จากสวนปิดล้อมที่มุ่งเข้าสู่ภายใน⁹ สำหรับสตรีและเด็กในยุคกลาง ชนชั้นสูงสร้างสวนในวัง ในคฤหาสน์ตามแบบสวนบรรพบุรุษชาวโรมัน แบบสวนที่เปิดออกสู่นอกรั้วที่อัลแบร์ตีเป็นผู้ริเริ่มขึ้น ทำให้ปราสาทเก่าเช่น คาเรกกี (Careggi) เปลี่ยนโฉมหน้าไปเป็นวิลลาที่ภูมิฐานน่าอภิรมย์ ในต้นยุคเรอเนสซองส์นี้สวนยังคงอยู่ใกล้ตัวเมือง ต่อมาเมื่อสภาพการณ์บ้านเมืองสงบและปลอดภัยมากขึ้น จึงเริ่มสร้างวิลลาตามป่าและเนินเขานอกเมือง เอื้ออำนวยให้ชนชั้นที่มีเงินหลบความจำกดภายในตัวเมืองที่จอแจหรือหนีภัยโรคระบาดไปอยู่ในที่สะอาดกว่า อากาศบริสุทธิ์กว่า เย็นสบายร่มรื่นกว่า เช่นวิลลาของโคซิโมอีกแห่งหนึ่งที่คาสเทลโล (Castello) นอกเมืองฟลอเรนส์ จากเฉลี่ยมองเห็นทัศนียภาพของเมืองฟลอเรนส์ เห็นโดมของมหาวิหารได้ชัดเจนจนพูดได้ว่า โดมนั้นกลายเป็นสิ่งประดับสิ่งหนึ่งของสวน แม้สวนจะยังคงมีรั้วล้อมรอบ แต่ทัศนียภาพนั้นเปิดกว้างออก วิลลาแต่ละแห่งของตระกูลเมดิชี เป็นต้นแบบของสวนเรอเนสซองส์

การออกแบบสวนในที่สุดเข้าเป็นแขนงหนึ่งในสถาปัตยกรรมยุคนี้เช่นกันที่มีการสร้างที่อยู่อาศัยในแบบหมู่บ้านจัดสรร (estate) เช่นนอกกรุงโรม สร้างสวนป่าล่าสัตว์ รูปปั้นของทวยเทพถูกนำกลับขึ้นไปตั้งบนแท่นอีกครั้งหนึ่ง มีการขุดซากสวนโรมันเก่าๆ และเข้าสำรวจอย่างละเอียดลออ พี่ชพรรณสะสมเชื่อมโยงความสนใจเชิงวิทยาศาสตร์กับเชิงศิลปะ การใช้พื้นที่เฉลี่ยและต้นไม้ตัดที่ พลินี (ค.ศ.23-49) ชื่นชอบมาก ถูกนำกลับมาจัดทำจัดแสดงกันอีก ความสนใจเกี่ยวกับสวนเกิดขึ้นพร้อมๆกับการพิมพ์หนังสือเรื่อง *The Dream of Polyphilus* (ความฝันของโพลีฟิลุส) กลางศตวรรษที่ 15 เชื่อกันว่าหนังสือเล่มนี้เป็นงานเขียนของนักบวชคนหนึ่ง แต่เนื้อหาเกี่ยวกับความลุ่มหลง ความรักใคร่ที่อยู่เบื้องหลังภาพลักษณ์ของสวนและองค์ประกอบสถาปัตยกรรมนั้น ทำให้ไม่น่าจะเป็นไปได้

⁹ คือสวนแบบฮอร์ตัส คอนคลูซัส (hortus conclusus) มีกำแพงปิดล้อม สูงและแน่นหนา เพื่อคุ้มครองสิทธิของความเป็นส่วนตัว แบบสวนยึดตัวอาคารบนพื้นที่เป็นจุดกลาง

กำเนิดสวนอิตาเลียนในยุคเรอแนซ็องส์

ในหนังสือยังมีแบบ “สวนปม (knot garden)”¹⁰ ที่เป็นเอกสารภาพที่เก่าที่สุด สองร้อยปีต่อมา แบบสวนปมเป็นแนวทางไปสู่การสร้างสวนป่าศักดิ์สิทธิ์ในประเทศ อังกฤษ เล่ากันว่า วิลเลียม เคนท์ (William Kent)¹¹ มีสำเนาของหนังสือเล่มนี้ หลายฉบับทีเดียว

คณิตศาสตร์ถูกนำมาใช้เป็นพื้นฐานของการรับรู้และการแสดงออก (เป็นภาพ เป็นคำพูด ฯลฯ) เป็นพื้นฐานของทฤษฎีการสร้างทัศนมิติด้วยเส้นตรง ทฤษฎีนี้เริ่มขึ้นในยุคเรอแนซ็องส์ และเป็นทฤษฎีที่เชื่อมโยงกิจกรรมกับโครงการก่อสร้างต่างๆ ธรรมชาติถูกมองว่าเป็นระบบตามแนวคณิตศาสตร์ พระเจ้าเอง เป็นนักคณิตศาสตร์ (มีภาพลักษณ์ของพระเจ้าเป็นเจ้าถั้ววงเวียนกำลังก้มๆเงยๆ กับการกำหนดพื้นโลก) ตั้งแต่ปี 1415 ชาวอิตาเลียนย้อนกลับไปศึกษาค้นคิด และทำความเข้าใจใหม่กับผลงานของวิตรูวีส แปลงงานของ ยูคลิด (Euclid, นักคณิตศาสตร์ชาวกรีก มีชีวิตอยู่ในราวศตวรรษที่ 3 BC.) จากภาษาอาระบิก เป็นภาษาละตินในปี 1482 ทำให้นักออกแบบเข้าใจเรขาคณิตที่ว่าด้วยสัดส่วน สมบูรณ์ (Golden Section) นั่นคือ การออกแบบโดยใช้วงกลม สี่เหลี่ยมจัตุรัส อัตราส่วนและรูปแบบเรขาคณิต ตลอดจนการใช้หลักการของทัศนมิติเพื่อจัดวาง

¹⁰ การทำสวนปม (knot garden) ปรากฏเป็นครั้งแรกในศิลปะของซูเมเรีย และถูกนำมาเป็นแบบประดับทั้งในศิลปะโรมัน การทำสวนปมแพร่หลายกันแล้วในจักรวรรดิโรมันตอนปลาย ศิลปะนี้ น่าจะทำกันเรื่อยมาในยุคกลางแม้จะไม่มีเอกสารหรือภาพใดๆยืนยันจนถึงศตวรรษที่ 15 เพราะไม่น่าเป็นไปได้ที่การปลูกสวนปมดังกล่าวจะหายไปหลังจากยุคโรมัน แล้วมาโผล่ขึ้นในยุคเรอแนซ็องส์ข้ามช่องโหว่ของกาลเวลามา ในศตวรรษที่ 17 คำว่า “knot garden” เป็นคำสามัญที่ใช้เรียกสวนสี่เหลี่ยมจัตุรัสที่มีรั้วต้นไม้เดี่ยวๆตัดเรียบตรงเสมอกัน มีทราย กรวด (ต่อมาเพิ่มดอกไม้สีๆ) ประดับระหว่างช่องว่างของลวดลาย สวนปมเป็นองค์ประกอบของสวนทั่วไปทั้งของวิลลาหรือของปราสาท ดูคำอธิบาย parterre (คำเรียกในภาษาฝรั่งเศส อ่านว่า ปา-เรต-เร) ในเชิงอรรถข้อหนึ่งด้วย

¹¹ วิลเลียม เคนท์ (1685-1748) เป็นสถาปนิกสวนชาวอังกฤษ ผู้สร้างสรรค์แนวการปลูกสวนแบบ พิกเจอร์ส (picturesque) ในอังกฤษ เป็นแบบสวนที่มองสวยดั่งภาพจิตรกรรม ตั้งภาพทิวทัศน์ผลงานของ คล็อด ลอร์เรน (Claude Lorrain) และออกจากกรอบความสม่าเสมอของสวนแบบฝรั่งเศส

ตำแหน่งของอาคารและองค์ประกอบอื่นๆในสวน การเข้าใจและเข้าถึงทฤษฎีเรขาคณิตของยูคลิดทำให้สามารถนำศาสตร์นี้มาปรับใช้ในการสร้างสรรค์ทุกประเภท ผังเมืองยุโรปที่ถูกต้องแม่นยำที่สุดวาดขึ้นในยุคเรอแนสซ็องส์นี้

ในอิตาลี ตั้งแต่สันตะปาปาปิโกลัสที่ 5 (1398-1455) เป็นต้นมา คริสต์ศาสนาต้องการให้กรุงโรมเป็นเมืองที่ยิ่งใหญ่ที่สุด เพราะโรมต้องเหนือกว่าเมืองฟลอเรนซ์ เมื่อจีอูเลียโนที่ 2 (Giuliano II) ขึ้นเป็นสันตะปาปา (1503-1513) ได้มอบหมายให้บรามันเต ออกแบบสร้างมหาวิหารซานเปียโตร (San Pietro) ขึ้นใหม่ ให้ไม่เคลออันเจโลประดับเฟรสโกสบนเพดานของวัดซิสติน ซาเปล (Sistine Chapel) และให้ราฟาเอลประดับห้องชุดส่วนตัวภายในสำนักวาติกัน สันตะปาปาให้รวบรวมประติมากรรมโบราณมาประดับไว้ที่กรุงโรม นับเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ตั้งแต่จักรวรรดิโรมันสลายตัวลงเมื่อพันปีก่อนหน้านั้น ประติมากรรมเทพกรีกทั้งหลายที่เคยเป็นรูปบูชาของพวกนอกรีต ถูกคริสตศาสนานำมาใช้ใหม่โดยเปลี่ยนนัยความหมายดั้งเดิมของรูปปั้นเหล่านั้นให้เป็นภาพลักษณ์เชิงอุปมาอุปไมยของคุณธรรมที่คริสตศาสนาเชิดชูและต้องการปลูกฝังแทน เช่นเทพวินัสมาเป็นตัวแทนของชีวิตที่ผูกพันอยู่ในรูปสลักหินเสี่ยงที่ตรงข้ามกับชีวิตของจิตวิญญาณที่ใฝ่การสวดมนต์ภาวนาและการตรีกตรอง ประติมากรรมรูปปั้นทั้งหมดที่มี ดึงดูดให้ผู้คนไปยังกรุงโรม บรามันเต ออกแบบตำหนักเบลเวเดียร์ (c.1505) เพื่อเป็นที่ตั้งประติมากรรมรูปปั้นกรีกโรมันทั้งหลาย ได้อย่างสมน้ำสมเนื้อกัน แบบแปลนของที่นี่เป็นแบบมาตรฐาน แบบอ้างอิงของการออกแบบสวนในยุโรปต่อมาอีกสองร้อยปี นักประวัติศาสตร์ศิลป์แนะนำให้คิดว่าแบบแปลนที่บราเมนต์เนรมิตขึ้นนั้น มีลานสวนของตำหนัก เบลเวเดียร์ ทอดลงตามไหล่เขาไปเชื่อมกับตำหนักใหญ่ของพระราชวังวาติกัน เลียนแบบแปลนของสวนปาศักดิ์สิทธิ์ในยุคโบราณ

สถาปัตยกรรมถ้า เป็นมรดกจากอารยธรรมโบราณ ที่ผนึกความลึกซึ้งและความมหัศจรรย์ของเทพตำนานไว้ภายใน สถาปนิกสร้างถ้าเลียนแบบถ้าธรรมชาติ เช่นถ้าที่เคยใช้เป็น “ปาศักดิ์สิทธิ์” ในสวนกรีกโรมัน อัลแบร์ตีแนะนำว่าควรมีถ้าเป็นองค์ประกอบของสวนด้วยเพื่อแทรกบรรยากาศของ “ความขริ่ม

ความขลังและความลึกลับ” เข้าไปในพื้นที่สวน ถ้ำใหญ่อันลือชื่อ (la Grotta Grande) ในอุทยานโบโบลี ที่เมืองฟลอเรนซ์ ประกอบด้วยถ้ำย่อยๆ ภายในสามถ้ำ เส้นทางภายในนำไปสู่รูปปั้นของเทพีนัสที่เป็นผลงานของเกียมโบโลญญา (Giambologna) ส่วนด้านนอกมีรูปปั้นของทาสีคนฝีมือของไมเคิลแอนเจโล ตั้งไว้เหมือนเป็นผู้เฝ้าถ้ำ

สวนเรอแนซ็องส์อิตาลีเพิ่มมิติของความยิ่งใหญ่และความโอ้อ่ามากขึ้นๆ จนออกห่างไกลจากอุดมการณ์เริ่มต้นของอัลแบร์ตีที่ว่า สวน “เป็นที่พักผ่อนที่คนสามารถหาความสุขสำราญของตนเอง” เขาต้องการเน้นความสุขสงบแบบเรียบง่ายในธรรมชาติมากกว่า อย่างไรก็ตาม มีหอย่อมสวนหนึ่งในบริเวณสวนเรอแนซ็องส์ ที่เรียกกันว่า สวนลับ (il giardino segreto) ที่อาจสื่อแง่คิดตามอุดมการณ์ของอัลแบร์ตีได้บ้าง สวนลับนี้เหมือนมรดกที่เหลือนมาจากแบบสวนยุคกลาง ในแง่ที่เป็น “มุมเขียว มุมสงบ” เป็นสวนที่มักกันและแยกออกจากหากแต่ยังคงเป็นส่วนหนึ่งของพื้นที่กว้างใหญ่ของวิลลาแต่ละแห่ง สวนลับแบบนี้อาจมีขนาดเล็กๆเช่นที่มีในอุทยานวิลลา ลันเต (Lante) หรือเป็นสวนลับสุดวิเศษที่มีป่าทึบกันแยกออกจากตำหนักภายในเช่นที่วิลลา ฟาร์เนส (Villa Farnese) ที่สถาปนิกชาวอิตาลี เจียโคโม วิญญา (Giacomo Vignola, 1507-1573) เสร็จไว้ (ระหว่างปี 1547-59 ที่ Caprarola ใกล้เมืองเวเตรโบ ในอิตาลี) เดิมตรงนั้นเป็นป้อมปราการทรงห้าเหลี่ยม สถาสนี่ใหญ่ของวิลลานี้ มีสวนฤดูหนาวและสวนฤดูร้อนขนาดคนละข้างของอาคารใหญ่ที่มีขนาดมหึมา และมี “สวนลับ” ที่งามเลิศที่สุดในยุโรปอยู่ไกลเขาตอนล่าง มีป่าทึบปิดกั้นไว้จากบริเวณสถาสนี่หลังใหญ่ เขาสร้างธารน้ำตกเป็นแนวยาว น้ำไหลลงเป็นแนวสูงยาวประดับสวน มีประติมากรรมรูปปั้นหินในท่ายกแจกันทูนหัวไว้ประดับเรียงกันเป็นแนวตลอดสามด้านของสวน ด้านที่เหลือคือด้านที่เปิดสู่ภูมิประเทศที่ข้ามนอกพรมแดนสวนวิญญา (Vignola) รู้จักนำทัศนมิติแบบเวทีละครกรีกโบราณมาใช้ในการเนรมิตแปลงสวน

การเนรมิต “สวนวงกต” ด้วยต้นไม้ (labyrinth) ก็เริ่มขึ้นในยุคเรอแนซ็องส์ด้วยเช่นกัน เป็นผลพลอยได้จากความเข้าใจผิดของอัลแบร์ตี

ที่เชื่อว่าสวนโรมันในสมัยก่อนนั้นมีการประกอบสวนเป็นรูปทรงเรขาคณิตที่วนไปวนมาเป็นวงกต ความจริงการเนรมิตสวนวงกตนั้น สืบมาจากเทพตำนานกรีกโบราณ¹² ชาวโรมันรับมาเป็นแบบประดับในการปูแผ่นกระเบื้องเคลือบหรือในการเนรมิตโมเสก หรือเป็นแบบประดับจิตรกรรมเฟรสโก ตั้งแต่ต้นศตวรรษที่ 15 สวนอิตาลีเลียนตามสวนวงกตแทรกเข้าเป็นส่วนหนึ่งด้วยเสมอที่ วิลลา เด เอสเต (Villa d'Este) มีไม่ต่ำกว่าสี่แห่ง (ปัจจุบันนี้ไม่มีแล้ว เปลี่ยนเป็นพื้นที่แบบเรียบง่าย) ในศตวรรษที่ 16 นั้นต้นไม้ที่ปลูกเป็นรั้วเป็นกำแพงเพื่อทำสวนวงกตยังมีความสูงไม่มากนัก สูงขนาดแค่หัวเข่าเป็นส่วนใหญ่ ต่อมาในศตวรรษที่ 17 ความสูงของแนวต้นไม้เพิ่มขึ้นมาก สูงกว่าความสูงเฉลี่ยของคน เช่นสวนวงกตที่เนรมิตขึ้นในราชอุทยานแวร์ซายส์ (1667) ในฝรั่งเศส ตามแบบแปลนสวนของชาร์ล แปร์โรต (Charles Perrault) หรือที่เนรมิตขึ้นภายในราชอุทยานแฮมตันคอร์ท (Hampton Court, 1699) ที่ประเทศอังกฤษ เมื่อสวนวงกตมีแนวกำแพงต้นไม้ที่สูงชันมาก สวนกลายเป็นเวทีของการวิ่งเล่นรี้กระหว่างชายหญิงที่วิ่งไล่กันอย่างสนุกสนานและหลบเข้าอยู่ในสวนวงกตให้พ้นสายตาผู้อื่น การเนรมิตสวนปม (knot garden) ในอังกฤษ ก็มาจากหลักการทำสวนวงกตนั่นเองเพียงแต่อยู่ระดับเรียบพื้นดิน มีแนวพุ่มไม้เกี่ยวสอดไขว้ไปมาสลับกับพื้นสวน ส่วนชาวคริสต์รับมาเป็นสัญลักษณ์ของความลำบากในการฝ่าอุปสรรคเพื่อบรรลุสู่สวนสวรรค์ในอาณาจักรของพระเจ้า

¹² เป็นตำนานเกี่ยวกับกษัตริย์ไมนอส (Minos) เล่าถึง ไมโนตาอูร์ (Minotaur) ว่าเกิดจากการร่วมรี้กระหว่างพระราชนิกกับวัวกระทิงเผือกที่เทพเจ้าโพไซดอน (Poseidon) ส่งไปก้านิลแก๊ไมนอส ไมโนตาอูร์เกิดมามีร่างครึ่งคนครึ่งวัวกระทิง เป็นที่อับอายและขุ่นเคืองแก่แผ่นดินกษัตริย์จึงสั่งให้แดดดาลุส (Daedalus) (ชื่อนี้มาเป็นคำ dédale ในภาษาฝรั่งเศสที่หมายถึง labyrinth ด้วย) สถาปนิกของพระองค์เนรมิตที่อยู่ให้ลูกชายบนเกาะครีต (Crete) ให้อยู่ในดงสลับซับซ้อนยากแก่การหนีออกมา เช่นนี้ ไมโนตาอูร์ก็ตลอดหูตลอดตาจากผู้คน พระองค์จัดการส่งหนุ่มสาวชาวอาเธนส์เข้าไปให้เป็นอาหาร ความสลับซับซ้อนของแปลนที่อยู่ จึงเป็นที่มาของสถาปัตยกรรมเขาวงกต การใช้คำ “วงกต” ในภาษาไทยไม่ได้หมายถึงว่าเป็นเนินหรือภูเขาแบบเขาวงกตในนิทานแต่อย่างใด เพียงแต่ใช้สื่อความซับซ้อนของพื้นที่เท่านั้น และที่เรียกต่อกันมาว่า labyrinth

สถาปัตยกรรมโบสถ์ได้สร้างสรรค์เขาวงกตลงบนพื้นทางเดินตลอดลำตัวโบสถ์ (nave) หรือที่ชาวอังกฤษในยุคกลางตัดเป็นลวดลายเขาวงกตลงบนพื้นสนามหญ้า ไม่ว่าจะแบบใดในความหมายของศาสนา สื่อความยากลำบากในการเข้าสู่เมือง เยรูซาเล็มสวรรค์ หรือในแง่ความเป็นมนุษย์ คือความลำบากในต่อสู้กับอุปสรรคนานัปการเพื่อการมีชีวิตที่ผาสุกเบิกบานใจ

ในปลายศตวรรษที่ 15 สวนที่สร้างขึ้นในอิตาลีมีลักษณะสำคัญดังนี้คือ

๑) รั้วต้นไม้ที่ตัดเรียบเสมอกัน ปลูกต้นไม้ใหญ่ๆจำนวนมาก เอกลักษณะเด่นของสวนคือความเขียวของสวนทั้งหมด ไม่มีแปลงดอกไม้ ดอกไม้มิได้เป็นองค์ประกอบของสวนอิตาลีในยุคเรอแนซ็องส์ (ในยุคหลังๆ คนเริ่มแทรกพันธุ์ไม้ดอกหลากสีสนับโดยปลูกรอบสระน้ำเป็นต้น)

๒) พื้นที่สีเขียว เป็นสัดส่วนแบบเรขาคณิตที่สัมพันธ์กับสถาปัตยกรรมของตำหนัก จนกล่าวได้ว่าสวนเป็นตำหนักที่ยื่นออกนอกหลังคา ใช้พุ่มไม้พันธุ์เขียวตลอดปีตัดเล็มเตี้ยๆเป็นแถวเป็นแนวหรือแบ่งพื้นที่ และ

๓) มีเส้นทางสายใหญ่เป็นแกนกลางของพื้นที่ สวนและสถาปัตยกรรมเป็นองค์ประกอบของกันและกันอย่างสมบูรณ์ มีบันไดกว้างใหญ่เชื่อมลานเฉลียงเทอร์เรสที่ต่างระดับกัน มีโรงละครภายในสวน มีการใช้รูปปั้นคลาสสิกจากยุคโบราณมาประดับ มีมุมสระน้ำพุหรือบ่อน้ำ (ในอดีตที่ผ่านมาสระน้ำหรือบ่อน้ำพุเป็นจุดศูนย์กลางของสวน แต่ในยุคเรอแนซ็องส์ ศูนย์กลางของสวนคือ ยอดโดมของมหาวิหารซานเปโตรแทน)

น่าเสียดายว่าในศตวรรษที่สิบหก สวนแบบนี้ตกเป็นเหยื่อของกระแสการต่อต้านการปฏิรูปศาสนา (the counter-reformation) เมื่อลัทธิโปรเตสแตนต์เข้ามาท้าทายลัทธิแคทอลิก ทำให้ฝ่ายศาสนานิกายโรมันแคทอลิกตื่นตัวและกระชับความเข้มงวดของกฎระเบียบต่างๆ วิทยาลัยเสรีของสาธารณรัฐโรมันในอดีตและวิทยาลัยเสรีในแบบของบอคาซิโอ ถูกกลบทั้งในความมิดการประดับสวนที่เหมือนตั้งการจัดฉากละครและการใช้รูปปั้นจากเทพตำนานทั้งหลายยุติลง สันตะปาปาไพอัสที่ 5 (Pius V, 1565) สั่งให้สร้างอาคารหอสมุดวาติกันภายในสวนเบลลาเตร่า ทำลายแบบแปลนสวนที่บรามานเตสร้างไว้อย่าง

น่าเสียดาย ส่วนอื่นๆที่สถาปนิกผู้นี้เป็นผู้ออกแบบก็ถูกทำลายไปเช่นกัน ผลงานที่ยังสะท้อนให้เห็นถึงอัจฉริยภาพของบรามานเตนั้น ต้องออกไปดูที่วิลลาติ คาสโตร ชานเมืองฟลอเรนซ์และที่วิลลาลานเต (ใกล้เมืองเวเตรโบ ในจังหวัดบาญญา ทางเหนือของกรุงโรม)

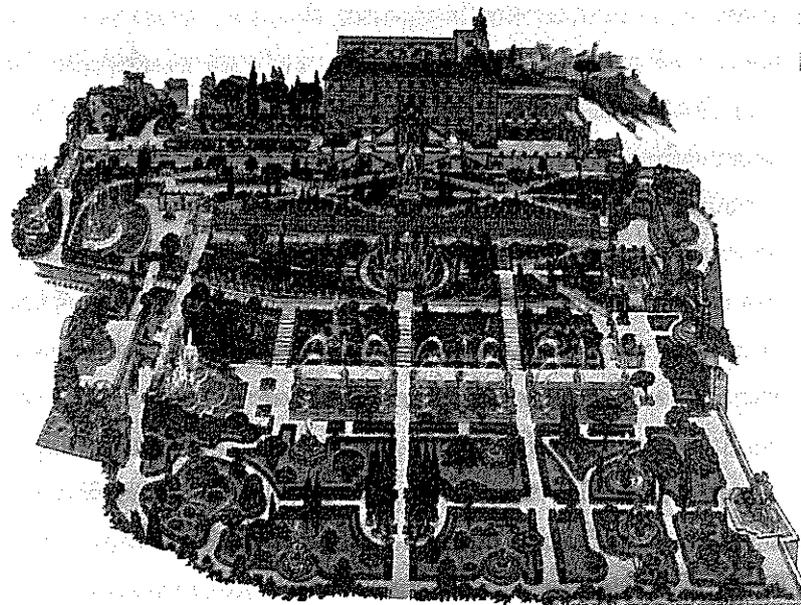
ตัวอย่างวิลลาอิตาเลียนยุคเรอแนซ็องส์

สวนเรอแนซ็องส์ที่น่าทึ่งที่สุด ที่งามเด่นเหนือทุ่งสีทองในชนบทรอบๆกรุงโรม คือสวนของวิลลา เด เอสเต เริ่มสร้างในปี 1550 เพื่อเป็นที่พำนักของการดินัล ใช้เวลาสร้างสามสิบปี ตามแบบแปลนของเปียโร ลิกอริโอ (Pirro Ligorio, 1500-1583) ผู้รู้เจนจบเกี่ยวกับสถาปัตยกรรมโบราณ ทั้งยังเป็นผู้มีจินตนาการสูงและไม่เหมือนใคร นักประวัติศาสตร์บางคนกล่าวว่าเขาอาจได้แรงบันดาลใจจากแบบวิลลาที่อยู่ใกล้ๆกันนั้น คือ วิลลา อาเดรียนา (Villa Adriana)¹³ ที่จักรพรรดิอาเดรียนุส (Adrianus, 117-138) สร้างขึ้นในระหว่างปี 118-134 ที่เมืองทีโวลี (Tivoli) ไม่ไกลจากกรุงโรมนัก ขนาดของวิลลาอาเดรียน่ายิ่งใหญ่กว้างขวางบนพื้นที่ 80 เฮกตาร์ หรือ 80,000 ตารางเมตร จนเกือบนับได้ว่า เป็นเมืองทั้งเมืองเลยทีเดียว แต่วิลลา เด เอสเตมิได้เลียนแบบวิลลา อาเดรียนา แต่อย่างใด ในยุคนั้นทางเข้าวิลลา เด เอสเต อยู่ตรงระดับพื้นล่างสุด เพื่อให้สายตาสมาสามารถชมความงามของสวนในแนวราบก่อน แล้วจึงเดินตามเนิน ผ่านสวนที่จัดงดงามทุกหย่อมทุกมุมทุกระดับขึ้นไปเรื่อยๆจนถึงอาคารตึกที่อยู่บนยอดเนิน จากอาคารนั้น สายตามองกวาดดูภูมิประเทศและโอบทัศนมิติรอบข้างได้หมด สวนน้ำที่นั่นถือกันว่าเป็นแบบสวนน้ำที่ยอดเยี่ยมที่สุดในยุโรปและในโลก เป็นประหนึ่งการบรรเลงซิมโฟนีโดยมีน้ำเป็นนักดนตรี ประติมากรรมที่เคยมีประดับสวนที่นั่นหายไปหมดแล้ว การไขว่คว้าที่เคยมีในสมัยนั้น เดียวนี้ก็ไม่มีแล้ว แม้สระน้ำพุเล็กๆหลายแห่งก็ถูกปิดหรือปล่อยให้แห้งไปเลย แต่สระน้ำ

¹³ ดูภาพผังสวนของวิลลา อาเดรียนา ได้ที่ <http://www.ashka.eu/villaadriana/villaadriana.html> และสวนของวิลลา เด เอสเต ได้ที่ <http://www.ashka.eu/villadeste/villadeste.html>

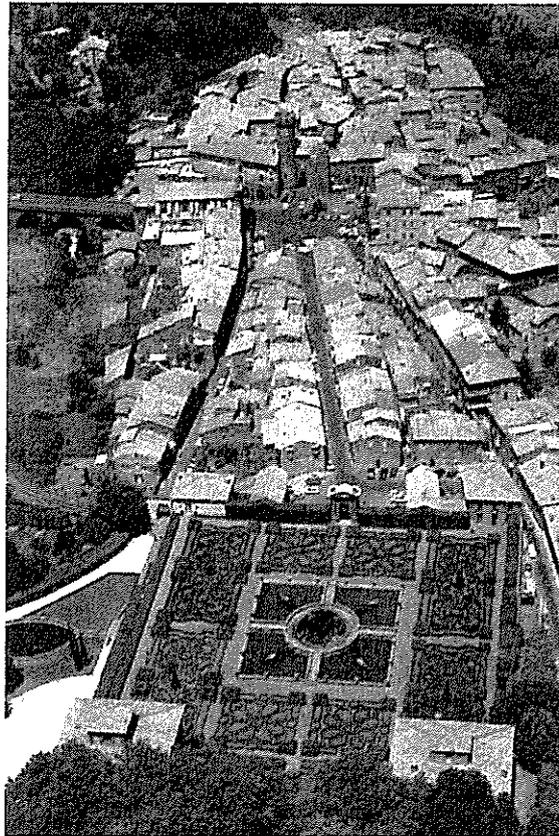
กำเนิดสวนอิตาลีในยุคเรอเนสซองส์

ใหญ่ๆที่ปล่อยให้ น้ำไหลเป็นน้ำตกหรือน้ำพุปริมาณมหาศาลยังคงอยู่ในปัจจุบัน มนต์ขลังของสถานที่ยังคงมีอยู่และดึงดูดใจผู้เดินสวนสมัยใหม่ตลอดมา ปัจจุบัน การเข้าและออกวิลลาอยู่ระดับบนสุดของเนินที่ตั้งอาคาร ต้องผ่านเข้าชมตำหนัก ภายในก่อน แล้วจึงทะลุออกด้านหลังสู่อาณาบริเวณสวนที่วิลลา ลันเต (สร้างขึ้น ในครึ่งหลังของศตวรรษที่สิบห้า) แทนการมีตำหนักเป็นอาคารใหญ่อาคารเดียว ดังที่ทำการมาในทุกยุคทุกสมัย กลับสร้างเป็นตำหนักเล็กสองตำหนัก ขนาบสอง ข้างสวนที่อยู่ตรงกลาง สวนระหว่างตำหนักสองหลังนี้ เป็นสวนที่เนรมิตต่อ เนื่องจากสวนขนาดใหญ่ที่อยู่ระดับล่างสุดของพื้นที่ (วิลลา ลันเต ตั้งอยู่บนเขา) และมีสวนที่สร้างต่อขึ้นไปอีกระดับหนึ่งแล้วอีกระดับหนึ่ง เช่นนี้ไปจนถึง อาคารถ้ำบนยอดเขา สวนทุกระดับต่อทอดกันตามเส้นแกนกลางของสวน

พื้นที่อุทยานในวิลลา เด เอสเต จากเอกสารแผ่นพับที่แจกประกอบการเข้าชมตำหนัก และอุทยาน พื้นที่แบ่งออกเป็นหลายระดับ ระดับต่ำสุดของสวน (ข้างล่างของภาพนี้) ยังมองเห็น พื้นที่หุบเขาที่ทอดอยู่เบื้องล่าง เห็นได้ชัดว่า สวนสำคัญมากเพียงใด

สถาปัตยกรรมสวนที่วิลลา ลันเต เป็นกรณีตัวอย่างที่สุดยอดเยี่ยม นับเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมที่สถาปัตยกรรมสวนสำคัญกว่า เติ่นกว่า และเหนือกว่าสถาปัตยกรรมของอาคารที่อาศัย ความสัมพันธ์ระหว่างลานเฉลียงที่มีแปลนสมมาตรและป่าไม้ที่เคียงข้างในบริเวณนั้น เป็นเอกลักษณ์ใหม่สุดในยุคเรอแนสซ็องส์ และกลายเป็นแบบศึกษาตั้งแต่นั้นมา ธรรมชาติเข้าเป็นองค์ประกอบจริงและขาดเสียมิได้แล้วในสถาปัตยกรรมทุกแบบในยุโรป ที่รวมถึง

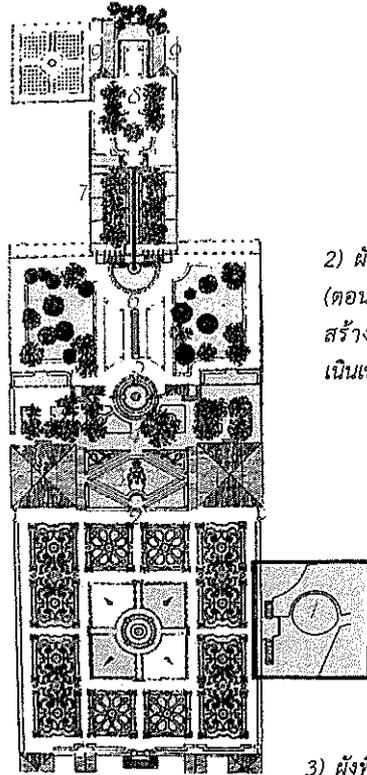

1)

1) วิลลา ลันเต เห็นผังสวนขนาดใหญ่ที่อยู่ระดับล่างสุดของพื้นที่ และมีถนนตัดตรง (แต่พื้นที่เอียงนิดหน่อย) ลงไปถึงกลางจัตุรัสของหมู่บ้าน

กำเนิดสวนอิตาเลียนในยุคเรอเนสซองส์

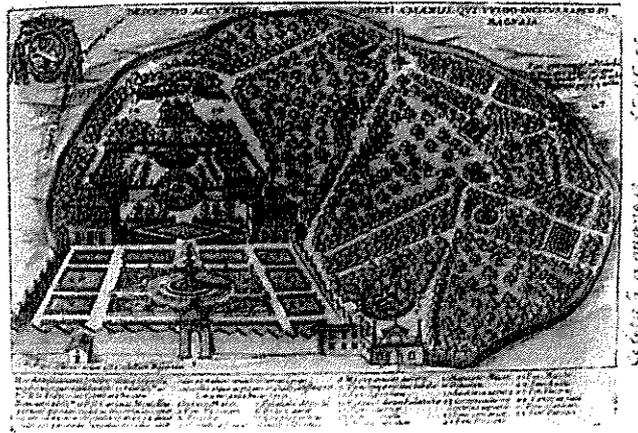
2)

2) ผังนี้แสดงพื้นที่สวนตั้งแต่ด้านประตูทางเข้า (ตอนล่างของภาพ) ขึ้นไปตามไหล่เขาและการสร้างสรรค์สวนในระดับต่างๆขึ้นไปจนถึงยอดเนินเขา

3) ผังพื้นที่ทั้งหมดของวิลลา ลันเต ที่รวมพื้นที่ป่าไม้ทั้งหมดด้วย

3)

เนื้อหาคลาสสิกอื่นๆที่เป็นมรดกจากโลกยุคโบราณ เนื้อหาของสวนคือเส้นทาง
การพัฒนาจากโลกทัศน์ที่มุ่งค้นหาความมหัศจรรย์และความลึกลับในยุคทอง
สมัยโบราณ มาสู่ความประณีตสมดุของยุคเรอเนสซองส์ สวนเรอเนสซองส์นี้
เป็นผลลัพธ์อันสมดุและสมบูรณ์ที่สุดระหว่างหิน(วัสดุก่อสร้าง)กับน้ำ เป็น
เสมือนบทอุปมาอุปไมยที่ถ่ายทอดภาษาของน้ำ ที่สื่อความสงบสันติและความ
พุ่งพล่านของพลังอำนาจที่แบบแฝงอยู่

ที่วิลลา ลันเต ตรงกลางสวนชั้นล่างสุด มีกลุ่มสถาปัตยกรรมน้ำพุ ทรง
ปิรามิดที่มีน้ำไหลพุ่งกระจายออกทุกทิศทาง มีทะเลสาบเล็กๆสี่แห่งขนาน
น้ำพุทรงปิรามิดนี้ น้ำใสบริสุทธิ์ตั้งกระจกเนื้อดี กลางทะเลสาบเล็กๆทั้งสี่
มีประติมากรรมหินรูปเรือ มีคนกำลังทำท่าเป่าแตรพร้อมเปิด ที่มีสายน้ำพุพุ่ง
ออกจากแตร น้ำที่ใช้ในสวนนี้ มาจากกระแสน้ำธรรมชาติใกล้ที่ตั้งของวิลลา
ที่ไหลมารวมกันภายในถ้ำที่สร้างให้เหมือนถ้ำในป่าลึก และมีประติมากรรมน้ำพุ
ฟอนตานา เดล ดิลูวีโอ (Fontana del Diluvio - โปรดดูหมายเลข 9 ใน
แปลนสวน) จากถ้ำที่อยู่บนเนินระดับสูงสุด น้ำไหลลงเป็นแนวยาวตรง เมื่อถึง
ระดับหนึ่ง มีกลุ่มประติมากรรมสระน้ำพุหินขนาดใหญ่อีกแบบหนึ่ง (ฟอนตานา
เดล เดลฟินี-Fontana del Delfini หมายเลข 8 ในแปลนสวน) ที่ประกอบด้วย
ปลาโลมา แจกันหินขนาดใหญ่และหน้ากากใบหน้าแปลกๆประดับ เพื่อบัง
อุปกรณ์น้ำที่แฝงอยู่ด้านหลัง น้ำยังคงไหลตกลงเป็นแนวเส้นตรง ตามธารน้ำหิน
ที่เนรมิตเป็นขั้นเตี้ยๆไล่ระดับกันลงไป มีขอบทางน้ำ เป็นรูปกำมุกมั่งงักต่อกัน
เป็นโซ่ (คาเตนา ดิ อัคควา - Catena d'Acqua หมายเลข 7 ในแปลนสวน)
กุ่ม (gàmbiero ในภาษาอิตาลี เป็นสัญลักษณ์ประจำตระกูลแกมบารา -
Gambara เจ้าของวิลลา ลันเต) มีต้นไม้ประดับให้ร่มเงาสองข้างบันไดน้ำนี้
ลงไปจนถึงกลุ่มประติมากรรมน้ำพุอีกแห่ง (Fontana dei Giganti หมายเลข 6
ในแปลนสวน สระน้ำพุตรงนี้ประดับด้วยรูปปั้นยักษ์ฝรั่ง) แล้วผ่านไปถึง
ประติมากรรมน้ำพุอีกบริเวณหนึ่ง (ฟอนตานา เดล ลูมินิ - Fontana del
Lumini หมายเลข 5 ในแปลนสวน ชื่อเรียกหมายถึงสระน้ำแห่งแสงสว่าง)
ก่อนที่จะจบและรวมเข้าในประติมากรรมน้ำพุที่เรียกว่า ฟอนตานา หรืออเนล

กำเนิดสวนอิตาลีในยุคเรอแนซ็องส์

(Fontana Trionfale หมายถึงน้ำพุแห่งชัยชนะ หมายเลข 2 ในแปลนสวน) ที่อยู่ระดับล่างสุดตามแนวเส้นแกนกลางสวน บางทีก็เรียกว่า ฟอนตานา เดล โมริ (Fontana del Mori) เพราะประกอบด้วยชาวมัวร์สี่คน ช่วยกันยกทูลสัญลักษณ์ประจำองค์สันตะปาปาซิกซ์โตที่ 5 (Sixto V) ขึ้นสูงสุดปลายแขน มีน้ำพุตกลงข้างๆนอกแกนกลางของสวน อยู่ทางขวามือเมื่อเข้าไปในวิลลา ยังมีน้ำพุครึ่งวงกลมขนาดใหญ่ เป็นน้ำพุม้าวิเศษในเขตตำนานกรีกโรมัน ฟอนตานา เดล เพกาโซ (Fontana del Pegaso) เต้นด้วยประติมากรรมรูปปั้นม้าติดปีกในท่าโฉบบิน

สถาปัตยกรรมสวนวิลลา ลันเต เป็นพยานของการเปลี่ยนแปลงที่กำลังผลิกตัวจากกรอบสู่ยุคบาร็อกในเวลาต่อมา ภาพจากอินเทอร์เน็ต ที่วิลลา เปีย (Villa Pia) ภายในอุทยานวาติกัน ดูไม่ออกว่าอาคารสร้างเพื่อเป็นฉากให้สวนหรือสวนเป็นฉากของอาคาร เพราะความโดดเด่นของสถาปัตยกรรมสวน ส่วนที่ปาเลาสโซ ฟาร์เนส (Palazzo Farnese) มีสวนฤดูร้อน อยู่ด้านข้างด้านหนึ่งของพระราชวังทรงห้าเหลี่ยม และสวนฤดูหนาวอยู่อีกด้านหนึ่ง จากสวนฤดูร้อนมีทางเดินนำไปยังบ้านหลังเล็กๆ คาสิโน (casino) ในป่าที่เข้าเป็นส่วนหนึ่งอย่างเหมาะสมเจาะของภูมิทัศน์รอบข้าง

ในศตวรรษที่ 17 และ 18 วิวัฒนาการวิศวกรรมก่อสร้างและเทคโนโลยีการควบคุมน้ำตกและน้ำพุที่สลับซับซ้อน กระตุ้นวิญญาณี่เล่นของคนยุคนั้น¹⁴ ธรรมชาติถูกนำมาปรนเปรอเพื่อผันแปรอารมณ์คนให้ระรื่น เจ้าของวิลลานรมิตน้ำพุที่พุ่งกระจายออก ลดลง หายไป กลับพุขึ้นอีกสูงๆต่ำๆ ตามจังหวะดนตรี บางวิลลาในยุคนั้น (เช่นที่วิลลา ลันเต) จัดวงดนตรีในบริเวณสระน้ำพุ ใช้เทคนิคเชื่อมโยงเสียงดนตรีกับท่อน้ำต่างๆที่ซ่อนอยู่เบื้องหลังหรือใต้สระน้ำ เป็นการแสดงดนตรีแนวใหม่ที่เพิ่มความมหัศจรรย์แก่คนดู เทิดเกียรติเจ้าของวิลลา ยิ่งขึ้นอีก ทั้งยังจัดน้ำพุแอบซ่อนในที่ต่างๆ ในพุ่มไม้ ใต้พื้น กลางโถง หรือใต้เก้าอี้

¹⁴ ในภาษาอิตาลีเรียกน้ำพุเล่นกลแบบนี้ว่า giocchi d'acqua (อ่านว่า “จี้-อ็อก-กี ตัก-กัว”)

เมื่อคนเข้าไปนั่ง กำลังเพลินๆ มีน้ำพุพุ่งออกจากจุดต่างๆ โดยที่คนเดินสวนมิได้ รู้ไปก่อนว่าจะมีกลอุบายเล่นน้ำแบบนี้ ทำให้แขกตกใจ เสียงผู้หญิงร้องกรี๊ด คละเสียงหัวเราะของผู้ชาย บางคนตัวเปียก วิ่งหนีน้ำกันจ้าละหวั่น น้ำพุเล่นกลแบบนี้เป็นที่นิยมกันมาก แต่มิได้เฟื่องเนรมิตขึ้นในอิตาลีเป็นครั้งแรก เพราะเป็นมรดกตกทอดมาจากชาวอาหรับผู้รู้จักดัดแปลงและพัฒนาประดิษฐกรรมของเฮรอน (Heron) แห่งเมืองอเล็กซานเดรีย (ราวคริสต์ศตวรรษที่ 1 ผู้ประดิษฐ์เครื่องจักรไอน้ำคนแรกของโลก ต้นแบบของหุ่นยนต์ เครื่องกลไกในระบบอัตโนมัติ ฯลฯ) มาใช้ได้เต็มประสิทธิภาพ¹⁵ สวนน้ำเล่นกลเคยเป็นองค์ประกอบสำคัญของสวนอิตาลีในปลายยุคเรอแนซ็องส์ แต่น่าเสียดายยิ่งนักที่ถูกละทิ้งให้เสื่อมโทรมลง ขาดการบูรณะจึงทำให้สวนน้ำเล่นกลเหล่านี้กลายเป็นเพียงสระน้ำพุธรรมดาๆ เครื่องกลไกชิ้นสนิมใช้การไม่ได้แล้ว แม้สระน้ำก็ได้รับการดูแล นักจมน้ำพันธุ์หญ้ามอสขึ้นเต็ม¹⁶ อย่างไรก็ตาม น้ำเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดอย่างหนึ่งของสวนอิตาลีเสมอมา สวนน้ำเล่นกลได้เป็นแบบสำหรับงานเนรมิตสวนน้ำในสมัยใหม่รวมทั้งสระน้ำพุดนตรีที่แพร่หลายไปในโลกปัจจุบัน เช่นที่สระน้ำขนาดใหญ่หน้าโรงแรมเบลลาจีโอ (Bellagio) ที่ลาสเวกัสในสหรัฐอเมริกา เป็นต้น

การพัฒนาสวนในประเทศยุโรปอื่นๆ ในยุคเรอแนซ็องส์

นักออกแบบสวนส่วนใหญ่ใช้หลักการของบราแมนเต เช่นการสร้างระเบียงเทอเรสที่เป็นส่วนหนึ่งในภาพรวมของแบบสถาปัตยกรรม มีบันได น้ำ และประติมากรรมเป็นองค์ประกอบสำคัญ การศึกษาเกี่ยวกับทัศนมิติ ทำให้ผู้คนพัฒนารสนิยมเกี่ยวกับมุมมองจากด้านต่างๆ การสะสมพืชพรรณทั้งเพื่อ

¹⁵ โปรดดูรายละเอียดผลงานของเขาได้ที่ http://www.mlahanas.de/Greeks/Heron_Alexandria.htm

¹⁶ สวนน้ำพุเล่นกลที่ยังเหลือให้ชมและชวนให้ตื่นตาตื่นใจอยู่ในออสเตรียชานเมืองซาลซ์เบิร์ก (Salzburg) ที่อุทยานเฮลลบรุน (Hellbrunn) ที่ อาร์ชบิชอป มาร์คัส ซิตติกัส (Archbishop Markus Sittikus, 1612-1619) ให้เนรมิตขึ้น, หรือในถ้ำใต้ดินที่วังเก่า อัลเตส ไชล อีรามิตาจ (Altes Schloss Eremitage) ชานเมืองเบร์รุท (Bayreuth) เยอรมนี ที่มาร์เกรฟ จอร์จ วิลเฮล์ม (Margrave Georg Wilhelm) ทรงให้สร้างขึ้นในปี 1715

ความรู้ด้านพฤกษศาสตร์และเพื่อคุณค่าทางอาหารและยา ก็ทำให้การสร้างสวนเพื่อพืชสะสมทั้งหลายเป็นไปอย่างมีระเบียบเข้มงวดจัดเป็นหมวดเป็นหมู่เป็นเขตพื้นที่ตามเรขาคณิต อิตาลีเนรมิตสวนพฤกษศาสตร์แห่งแรกในยุโรป (และในโลก) ที่เมืองปิซา (Pisa) ในปี 1543 (เรียกว่า ออร์โต โบทานิกา (Orto Botanico) เป็นสวนพฤกษศาสตร์ตรงตามความหมายปัจจุบันที่มีได้เป็นเพียงสวนสมุนไพรเท่านั้น สองปีต่อมา (1545) เมืองปาโดวา (Padova) ก็มีสวนพฤกษศาสตร์ ในปี 1587 มหาวิทยาลัยไลเดน (Leiden-ในประเทศเนเธอร์แลนด์ปัจจุบัน) สถาปนาสวนพฤกษศาสตร์ของมหาวิทยาลัยขึ้น ตามด้วยสวนที่ออกซ์ฟอร์ด (Oxford, 1621) ในประเทศอังกฤษ สวนพฤกษศาสตร์ที่ปารีสตั้งขึ้นในปี 1635 เรียกว่าจาแดง เดส พลานเตส (Jardin des plantes) หรือ จาแดง โบทานิก (Jardin botanique) สวนเชลซี ฟิสิกส์ การ์เด้น (Chelsea Physic Garden) ในลอนดอนตั้งขึ้นในปี 1673 สวนพฤกษศาสตร์ที่กรุงเบอร์ลิน (Berlin) ในปี 1679 และสวนหลวงคิว [โรยัล บอตทานี การ์เด้น (Royal Botanic Gardens) หรือเรียกกันสั้นๆว่าคิว การ์เด้น (Kew Gardens)] ในปี 1759 เป็นต้น

ในประเทศสเปน วัฒนธรรมอิสลามครอบงำการสร้างสวนตลอดยุคกลาง แม้จะรวมลักษณะบางอย่างในอุดมการณ์สวนของคริสต์ศาสนาเข้าไปด้วยบ้าง ในระหว่างศตวรรษที่ 13-16 สเปนพัฒนาศิลปะแนวใหม่ที่รวมเอกลักษณ์ของคริสต์ศิลป์และแบบประดับอาหรับมอริซ เรียกว่าศิลปะแบบมูเดจา (mudéjar) ที่ยังคงอนุรักษ์สวนแบบพื้นที่สี่เหลี่ยมมีรั้วปิดล้อมทุกด้านไว้ ต่อมาเพิ่มสระน้ำ บ่อน้ำพุ แพลงปารแตร์เข้าไปในสวนอิสลาม เช่นสวนในอัลคาซาร์ (Alcázar-ป้อมหรือคฤหาสน์ที่มีกำแพงป้อมหรือไม้ก็ได้) แห่งเมืองเซวิลญา (Sevilla) ที่เคยเป็นสวนอาหรับที่งามมากแห่งหนึ่ง พระเจ้าชาร์ลที่ 5 (Charles V, 1500-1558) เพิ่มแบบประดับเรอแนซ็องส์เข้าไปในสวน สร้างสวนวงกตหรือลาบิรินธ์ (labyrinth) บนพื้นที่เทอเรระดับล่าง และยังสร้างวิลลาเรอแนซ็องส์บนที่ราบสูง อัลฮัมบรา (Al Hambra) ตามแบบวิลลาในกรุงโรมที่พระองค์ไปเห็นมาในปี 1527 พระเจ้าฟิลิปที่ 2 (Philip II, 1527-1598) ได้ให้สร้างเอล

เอสโกเรียล (El Escorial) ที่เป็นกลุ่มสถาปัตยกรรมเรอแนซ็องส์ขนาดใหญ่ ประกอบด้วยพระราชวังและมหาวิหาร สถาปัตยกรรมที่นั่นและแบบสวน ถูกมองว่าน่าเศร้าสลดใจ อาจเป็นเพราะสภาพการณ์บ้านเมืองตอนนั้น เป็นยุคที่ สเปนขาดความมั่นคง โดยเฉพาะเมื่อกองทัพเรืออาร์มาดา (Armada) ของสเปน¹⁷ ถูกกองทัพอังกฤษทำลาย (1588) อย่างไรก็ตาม พระเจ้าฟิลิปที่ 2 เป็นผู้รักสวน ได้ให้สร้างพระตำหนักพักร้อนที่ อารันจูเอส (Aranjuez) ทางใต้ของกรุงมาดริด (Madrid) ที่มีลักษณะของสวนตัดซ์มากกว่าสวนอิตาเลียน สวนนี้ต่อมาบูรณะใหม่ ด้วยการเพิ่มเส้นทางเดินภายในกับสระน้ำพุแบบบาร็อคเข้าไป

ในประเทศปอร์ตุเกส แบบประดับตามชนบ่อสำหรับมอริชถูกนำมาใช้ผสมกลมกลืนกับแบบสวนอิตาเลียน มีฝืนน้ำ และใช้แผ่นกระเบื้องเคลือบสีๆประดับอะฟองชู ดิ อัลบูแกร์ก (Alfonso de Albuquerque) เป็นผู้สร้างสวนแบบอิตาเลียนแห่งแรกในปอร์ตุเกส คือสวนกินตา ดา บัลคัลยา (Quinta da Bacalhoa) หนึ่งศตวรรษต่อมา มีสวนในพระราชวังพาลาซิอู ดิ ฟรอนเตยรา (Palacio de Fronteira) ที่ใช้จิตรกรรมบนกระเบื้องเคลือบที่ต่อๆกันเป็นภาพเหตุการณ์สำคัญๆในคริสต์ศาสนา การใช้กระเบื้องเคลือบเป็นวัสดุรองรับจิตรกรรมนั้น เป็นมรดกจากศิลปะอาหรับ

เมื่อพระเจ้าชาร์ลที่ 7 (Charles VII) แห่งฝรั่งเศส เข้ายุทธินอิตาลีในปี 1494 และสถาปนาอาณาจักรเนเปิล (le Royaume des Naples) ได้ไปเห็น

¹⁷ พระเจ้าฟิลิปที่ 2 ส่งกองทัพเรือสเปนที่ชื่อว่า La Invencible Armada (The Invincible Armada) ไปทำสงครามกับอังกฤษ ด้วยความตั้งใจจะลงโทษพระราชินีเอลิซาเบธที่หนึ่งที่สังหารชีวิตพระนางมารี สจิวต (Marie Stuart) ญาติลูกพี่ลูกน้องของพระองค์ผู้ต้องการวางรากฐานของคริสต์ศาสนิกายแคทอลิกขึ้นใหม่ที่นี่ กองทัพเรือสเปนมีมาควิส ดิ ซานตาครูส (Marquis de Santa Cruz) เป็นผู้บัญชาการสูงสุด เมื่อท่านถึงแก่กรรมเสีย ท่านดยุคแห่งเมดินา ซิดอนีย (Medina Sidonia) เข้ารับหน้าที่แทน แต่ความขาดประสบการณ์และความชำนาญ กองเรือสเปนถูกเรืออังกฤษบุกเข้าทำลายยับเยิน บวกกับพายุรุนแรงนอกฝั่งทะเลอังกฤษ สเปนต้องพ่ายแพ้ไป มีเรือที่รอดกลับสเปนเพียง 63 ลำจากจำนวนทั้งหมด 130 ลำ การสูญเสียครั้งนี้บอกจุดจบของอำนาจทางทะเลที่สเปนเคยกำไว้ในอดีตต่อมาเป็นเวลาเร็วกว่าปี

กำเนิดสวนอิตาลีในยุคเรอเนสซองส์

ความวิจิตรของสวนอิตาลีที่นั่น จึงพานักออกแบบสวนและนายช่างจำนวนหนึ่งกลับไปฝรั่งเศสและไปเริ่มงานสร้างพระราชวังที่อัมบัวเซ (Amboise) และต่อมาที่บล็อง (Blois) สวนที่เคยมีจากยุคนั้นไม่เหลือมาให้เห็นแล้ว เป็นแบบสวนในวัง มีรั้วล้อมรอบ ในศตวรรษที่ 20 เจ้าของปราสาทวิลลัดรี (Villandry) ได้ฟื้นฟูแบบสวนในวังของยุคนั้นขึ้นข้างๆอาคารปราสาทเก่าที่มีคูน้ำล้อมรอบ ยังมีราชอาณาจักรฟอนเตนโบล (Fontainebleau) ที่พระเจ้าฟรังซัวที่ 1 (François I, 1515-1547) ให้สร้างเป็นแบบสวนปม (knot garden) ภายในรั้วกำแพงรอบๆบริเวณวัง ตอนนั้นฟอนเตนโบลเป็นสวนเรอเนสซองส์ที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในภาคเหนือยุโรปตั้งแต่เทือกเขาแอลป์ (Alps) ขึ้นไป ปราสาทอื่นๆที่สร้างต่อมาก็สร้างตามหลักการของสวนเรอเนสซองส์ จนกลายเป็นกลุ่มปราสาทริมฝั่งแม่น้ำลัวร์ (Loire) ที่เรียงรายต่อกันไปในภาคกลางด้านตะวันตกของฝรั่งเศส ที่เรียกรวมกันว่าปราสาทแห่งลัวร์ ปราสาทที่ช็องตีลลี (Chantilly) แม้จะบูรณะและสร้างใหม่ ยังคงล้อมรอบด้วยคูที่ปราสาทเชนอนโซ (Chenonceaux) มีคูล้อมรอบสวนปารแตร์ทั้งหมด เพราะวังนี้ตั้งคร่อมแม่น้ำแชร (Cher) สวนเรอเนสซองส์ พัฒนาไกลออกไปอีกก้าวหนึ่งในฝรั่งเศสเมื่อพระราชินี มารี เดอ เมดิซี (Marie de Médicis, 1573-1642) ให้ ซาโลมอน เดอ บรอส (Salomon de Brosse) เนรมิตสวนที่พระราชวังลักเซมเบิร์ก (Luxembourg) ในปารีสตามแบบสวนโบโบลิ (Boboli) ที่เมืองฟลอเรนซ์ โดยมี บอยโซ (Boyceau) เป็นผู้ออกแบบสวนปารแตร์ตามแนวเส้นแกนของพื้นที่หน้าพระตำหนักที่ประทับ สิ่งที่เหมือนกับอุทยานที่โบโบลิ คือการมีเส้นแกนสองเส้นในสวนที่ตัดตั้งฉากกัน อังเดร เลอ โนตร์ (André Le Nôtre - ผู้เนรมิตพระราชอุทยานแวร์ซายส์) ก็เคยเป็นหัวหน้าคนสวนประจำพระราชวังลักเซมเบิร์ก ด้วยเช่นกัน

อีรัมุส (Erasmus, 1469-1536) ปราชญ์ยุคเรอเนสซองส์ผู้เกิดที่เมืองรอตเตอร์ดัม ในประเทศเนเธอร์แลนด์เขียนพรรณนาสวนในอุดมการณ์ว่าควรจะเป็นอย่างไรในงานเรื่อง *The Godly Feast* (1522) ที่ได้รับแรงบันดาลใจจากการเดินทางไปอิตาลีของเขา แต่ในบทเขียนนี้แทรกวิถุญาณสำนึกของคริสต์ศาสนาเข้าไปด้วยมากและระบุว่าควรมีรูปปั้นศาสนาแทนรูปปั้นจากเทพตำนาน

เขาพรรณนาว่าเป็นสวนสี่เหลี่ยมจัตุรัส ที่มีทางเดินแบบอาร์เขตหรือซุ้มดอกไม้ เป็นแถวระแนง ปิดล้อมบริเวณสวน ต่อมาแวร์เดมาน เดอ วรีส (Verdeman de Vries) ได้ถ่ายทอดแบบสวนดังกล่าวออกเป็นภาพพิมพ์ในหนังสือแบบสวน ที่กลายเป็นหนังสือสวนเล่มแรกที่พูดถึงการสร้างสวนในฐานะที่เป็นวิจิตรศิลป์ ประเภทหนึ่ง หนังสือเล่มนี้ชื่อ *Hortum viridariorumque elegantes et multiplicis formae* พิมพ์ออกมาในปี 1583 และเล่มสุดท้ายของเขาชื่อ *On Perspective* แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า เส้นตรงในระบบทัศนมิติ เป็นกฎเกณฑ์ที่ทำให้สามารถรวมอาคารสถาปัตยกรรมกับสวนเข้าด้วยกัน เมื่อประเทศเนเธอร์แลนด์เป็นอิสระจากอำนาจของสเปน (1609) มีการสร้างสรรค์สวนแบบ ดัตช์คลาสสิกแนวนีโอเพลโตนิค ลำธารและแนวต้นไม้ถูกใช้เป็นเส้นกรอบสวน ภายในพื้นที่สวนมีแปลงดินรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสและแปลงดินทรงกลมที่มีรั้วต้นไม้ แนวต้นไม้และซุ้มต้นไม้เป็นระแนงล้อมรอบ นักออกแบบสวนดัตช์ให้ความสนใจ ต่อมิติด้านพฤกษศาสตร์ ด้านเรขาคณิตและด้านวิทยาศาสตร์พร้อมๆกันไป นำเสียชีวิตที่ไม่มีสวนแบบนี้เหลือมาให้เห็นแล้ว ในต้นศตวรรษที่สิบเจ็ดนั้นแบบ สวนยุโรปเปลี่ยนแปลงอีก ผกผันตามวิวัฒนาการด้านการค้าและการรับวัฒนธรรม จากกลุ่มประเทศโดยรอบทะเลเมดิเตอร์เรเนียนไปถึงทะเลเหนือและวัฒนธรรมที่ ข้ามฝั่งมหาสมุทรแอตแลนติกมาจากแคนาดาด้วย

ดังกล่าวมาแล้วข้างต้นว่า มหาวิทยาลัยไลเดน (Leiden) ได้จัดสร้างสวน พฤกษศาสตร์ของมหาวิทยาลัยขึ้นในปี 1587 โดยมีคาโรลัส คลูเซียส (Carolus Clusius) หรือ ชาร์ล เดอ เลคลูส (Charles de l'Ecluse, 1526-1609) เป็น ผู้บริหาร บุคคลผู้นี้ได้สมญานามว่าเป็น “บิดาแห่งสวนงามทั้งหลาย” ในยุโรป เขาเป็นนักพฤกษศาสตร์ เป็นแพทย์ นักมานุษยวิทยา และปราชญ์คนแรกของ ยุโรปที่ศึกษาและรู้เจนจบเกี่ยวกับเรื่องของพืชพันธุ์ เป็นคนแรกที่เบนความสนใจ จาก “พืชพรรณในฐานะของยาสมุนไพร” มาเป็นความสนใจในต้นไม้และ ดอกไม้อย่างแท้จริง เขาเพาะเลี้ยงไม้ประดับที่เขานำเข้ามาจากตอนใต้ของยุโรป และจากเอเชีย (เช่นดอกไม้จำพวกห้ว ดอกทิวลิป ไอริช ทานตะวัน ว่านเป็นต้น) ความงามและสีสันของดอกไม้เข้าไปเปลี่ยนโฉมหน้าของสวนยุโรปในภาคเหนือ

กำหนดสวนอิตาเลียนในยุคเรอแนสซ็องส์

ที่กลายเป็นแบบตรงข้ามอย่างชัดเจนกับวิธีการปลูกสวนในฝรั่งเศส ดอกไม้เข้ายึดพื้นที่สวนปารแตร์เสียสิ้น ชาวฮอลแลนด์นอกจากเป็นผู้เชี่ยวชาญเรื่องต้นไม้ดอกไม้ ยังชำนาญการค้าขายอีกด้วย ในระดับนานาชาติ ชาวฮอลแลนด์เป็นผู้กุมอำนาจการซื้อขาย “หัวหอม” ที่มีค่าเสมือนเงินตราในยุคศตวรรษที่สิบเจ็ด นอกจากนั้นชาวฮอลแลนด์เช่นกันที่ เป็นผู้ผลักดันความหลงใหลในดอกทิวลิปจนเป็นความบ้าแห่งยุคที่ไม่เคยปรากฏในประวัติศาสตร์โลก ตั้งแต่ปลายศตวรรษที่สิบห้าจนถึงปี 1634¹⁸ ส่วนดาเนียล มาโรต์ (Daniel Marot) ได้ออกแบบแปลนสวนที่พระราชอุทยานเฮตลู (Het Loo) ในประเทศเนเธอร์แลนด์ที่ประทับของกิลโยม เด ออร์เรนซ์ (Guillaume d'Orange) ระหว่างปี 1686-95 การบูรณะฟื้นฟูพระราชวังที่นั่นในยุคปัจจุบันทำให้เราสามารถจินตนาการความยิ่งใหญ่ของโครงสร้างและแบบแปลนของสวนที่พัฒนาขึ้นในช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อของยุคเรอแนสซ็องส์กับยุคบาโรค

ในประเทศอังกฤษ สวนเรอแนสซ็องส์นั้นไม่เหลือมาเลย เพราะสงครามภายในที่สืบต่อตามๆกันจากสงครามหนึ่งไปยังอีกสงครามหนึ่ง ความหลงใหลในการทำสวนก็กำลังเปลี่ยน ความจริงยังมีการสร้างสวนในยุคนี้เช่นที่แฮมป์ตัน คอร์ต (Hampton Court) พระเจ้าเฮนรี่ที่ 8 (Henry VIII, 1509-1547) หวังจะให้ เป็นหมู่สถาปัตยกรรมที่ยิ่งใหญ่กว่าที่ฟอนเตนโบลของฝรั่งเศส พระองค์ทรงเชิญซาโลมอน เดอ คอส (Salomon de Caus, 1576-1626) สถาปนิกและวิศวกรชาวฝรั่งเศส ให้ไปออกแบบและสร้างสวนในอังกฤษ (Somerset House, Greenwich, Wilton House เป็นต้น) สวนในสก๊อตแลนด์รับแบบสวนเรอแนสซ็องส์ซ้ำกว่าที่อื่นแต่รักษารูปลักษณ์และเอกลักษณ์ของสวนเรอแนสซ็องส์ไว้ได้อย่างต่อเนื่อง สก๊อตแลนด์เป็นประเทศที่หนาวกว่าอิตาลี มีสภาพสังคมที่ไม่ลงตัวนักเหมือนกับในอิตาลียุคเดียวกัน ตัวอย่างสวนเรอแนสซ็องส์ในสก๊อตแลนด์ที่มีมาตั้งแต่ศตวรรษที่ 17 และบูรณะขึ้นใหม่ใน

¹⁸ ดูบทความเรื่อง “ความคลั่งทิวลิป จากตุรกีสู่เนเธอร์แลนด์” วารสารรัฐสมิแล มหาวิทยาลัยสงขลว ปีที่ 25 ฉบับที่ 1 (มกราคม-เมษายน พ.ศ. 2547) หน้า 27-38.

ศตวรรษที่ 20 ก็ยังคงเป็นสวนแบบเรอแนสซ็องส์ที่ชัดเจน เช่นสวนที่เอ็ดเซล (Edzell) ในเทศมลทอลอังกัส (Angus) และสวนปีตเมดเดน (Pitmedden) ในเทศมณฑล อะเบอร์ดีนเชียร์ (Aberdeenshire) ทั้งสองแห่งมีสวนพื้นที่สี่เหลี่ยมที่มีกำแพงหินทรายล้อมรอบปกป้องไว้

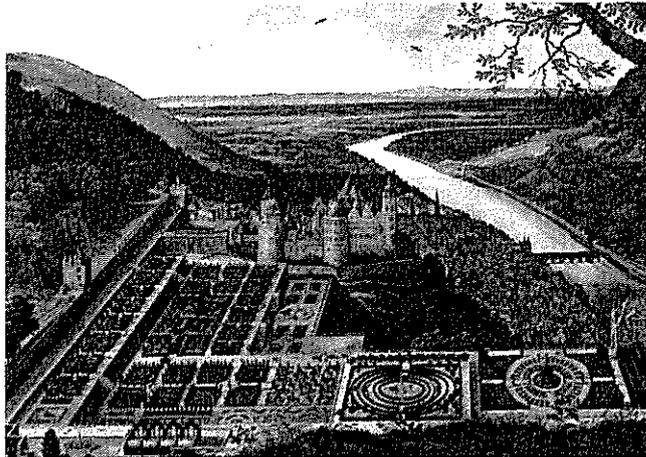
เมื่อเกิดสนธิสัญญาสงบศึกศาสนาในประเทศเยอรมนี (Peace of Augsburg, 1555) สภาพการณ์ทุกอย่างส่งเสริมให้เยอรมนีเป็นดินแดนผู้นำในเรื่องสวน ขนชั้นสูง ศิลปิน แพทย์และนักวิทยาศาสตร์เดินทางไปอยู่อิตาลี และกลับเข้าประเทศด้วยความปรารถนาที่จะสร้างสรรค์สวนภายในแคว้นเยอรมนี ภาษาเยอรมันตอนนั้นเป็นภาษาที่ใช้พูดแพร่หลายในภาคกลางและภาคเหนือของยุโรป แต่เยอรมนีไม่มีรัฐใดรัฐเดียวที่เป็นผู้นำการสร้างสวนดังกรณีของประเทศสเปน ฝรั่งเศสหรืออังกฤษ ชาวเมืองผู้ร่ำรวยแม้จะสร้างสวนภายในกำแพงเมือง ก็เป็นสวนเรอแนสซ็องส์ขนาดสมถะไม่หรูหราแบบสวนใหญ่ๆตามวิลลาอิตาเลียน และมักเป็นสวนสะสมพืชพันธุ์สมุนไพรด้วย ขนชั้นสูงสร้างสวนไว้ข้างๆปราสาท สวนเรอแนสซ็องส์ที่ใหญ่ที่สุดของเยอรมนีคือสวนฮอร์ดัสปาลาตินัส (Hortus Palatinus) ที่เมืองไฮเดินเบิร์ก (Heidelberg) บนเนินสูง 300 เทนือแม่น้ำเนคการ์ (Neckar) พระเจ้าเฟรเดอริกที่ 5 (Frederick V, 1596-1632) แห่งปาลาติเนต ต้องการสร้างสวนให้อลิซาเบธ (Elizabeth) พระมเหสีผู้เป็นพระธิดาในพระเจ้าเจมส์ที่หนึ่งแห่งอังกฤษ ได้เชิญชาโลมอน เดอ คอส ไปออกแบบและดูแลการก่อสร้าง (1616-1619)

สวนที่นั่นงามวิเศษ ตั้งบนเนินเขาสูงมองเห็นเมือง มีแปลงปารแตร์จำนวนมาก มีถ้ำและฝืนน้ำ รูปปั้น โรงอภิบาลพืชที่ปลูกต้นส้ม สระน้ำเลี้ยงปลาขนาดใหญ่ น้ำตกที่ยังจำลองถ้ำพร้อมระบบน้ำตกประกอบดนตรีอีกด้วย (แต่มีผู้คิดว่ายังไม่เป็นแบบอิตาเลียนนัก) งานสร้างสวนหยุดชะงักลงเมื่อพระเจ้าเฟรเดอริกที่ 5 ต้องเป็นผู้นำกองทัพทำสงครามสามสิบปีที่ระเบิดขึ้นในปี 1618 สวนอุทยานถูกทำลายเสียหายมากในระหว่างสงครามภายในปี 1693 (War of the Palatine Succession) ปัจจุบันนี้ยังคงเห็นร่องรอยของผังสวนที่โซโลมอน เดอ คอส ได้กำหนดไว้ แต่ไม่มีการบูรณะแปลงปารแตร์ที่นั่น ถึงกระนั้นยังมีผู้คนจำนวนมาก

กำเนิดสวนอิตาเลียนในยุคเรอแนซ็องส์

ไปชมสวนที่นั่น แม้จะถูกกาลเวลาทำลายไปมากก็ตาม ยังคงเป็นสวนที่น่ารื่นรมย์
อยู่มาก และเป็นจุดชมภูมิทัศน์เมืองไฮเดลเบิร์กที่ดีที่สุดด้วย

จนถึงศตวรรษที่ 18 สวนแบบอิตาเลียนยังคงเป็นแบบฉบับของการ
ออกแบบในดินแดนเยอรมนีและประเทศเนเธอร์แลนด์ แม้ว่าจะมีลักษณะสวน
แบบฝรั่งเศสเข้าไปปนด้วย หรือมีเอกลักษณ์เด่นของท้องถิ่นเข้าไปแทรก ส่วนที่
ประเทศอังกฤษ ยังคงรับรูปแบบของสวนดัตช์อยู่ แบบสวนดัตช์สัมพันธ์ใกล้ชิด
กับความก้าวหน้าและความสำเร็จงดงามของชาวดัตช์ในการเพาะเลี้ยงพืชพรรณ
แปลกใหม่จากต่างแดน และทำให้เกิดแนวโน้มการสร้างสวนแมนเนอร์ริสต์
ดังที่ ฮันส์ เวรเดมาน เดอ วรีส (Hans Vredeman de Vries, 1527-1606)
แสดงภาพประกอบไว้เป็นจำนวนมากในหนังสือรวมแบบและรูปลักษณะขององค์
ประกอบสวนที่เขาแต่งขึ้น พร้อมแบบสวนที่เขาเองเป็นผู้เนรมิตขึ้นสำหรับสวน
ของพระเจ้ารูดอล์ฟที่ 2 (Rudolphe II) ที่กรุงปราก

ภาพที่เห็นนี้แสดงแผนผังปราสาทไฮเดลเบิร์ก ที่ตั้งบนเนินสูงเหนือแม่น้ำเนคการ์ และอุทยาน
ขนาดใหญ่ที่เรียกว่าฮอรัคัส ปาลาตินัส เป็นภาพวาดในปี 1620 อุทยานถูกทำลายไปในระหว่าง
สงครามเมื่อปี 1693 อย่างน่าเสียดายยิ่งนัก

ข้อมูลที่มาภาพนี้ Heidelberg - Hortus Palatinus 1620. Jacques Fou-
quières um 1580/90-1659 im Besitz des Kurpf. Museums Heidelberg. Kunstverlag
Gärtner - Schäfer. 69117 Heidelberg. Tel. 06221-183439. (no.420)

แนวโน้มนำไปสู่สวนบาร็อค

เมื่อศิลปะเรอแนสซ็องส์พัฒนาขึ้นสูงสุด ประหนึ่งบรรลู่ “ความสมบูรณ์แบบที่ถูกต้องอยู่กับที่” ศิลปินหรือนักออกแบบรวมทั้งชนบางกลุ่ม เกิดแนวโน้มนำ (ที่มีใช้แนวด้านเลยทีเดียว) ไล่หาความแปลกประหลาด ผิดธรรมเนียม หรือสิ่งที่จะสร้างความแปลกใจ กระตุ้นความนึกคิดใหม่ๆ ด้วยการแทรกวิสัยทรรศน์ส่วนตัวเข้าไปในหลักการสร้างสรรค์ ในยุคที่สังคมสุขสงบ การจัดงานเลี้ยงอาหารงานเลี้ยงสวมหน้ากาก หรือการเล่นรื่นเริงแบบต่างๆ มีวงดนตรีประกอบ ทั้งหมดจัดขึ้นในสวน เพราะฉะนั้น แบบสวนจึงหันไปยึดจุดหมายการใช้งานเป็นหลัก คือหาแบบสวนที่บันเทิงใจ ที่ทำให้ผู้คนตื่นตะลึงหลงไหลหรือหลงกล เช่น จัดทำระบบน้ำพุพุ่งขึ้นสูงลงอย่างอัตโนมัติ เป็นต้น

ยุคแมนเนอริสต์นั้น เกิดขึ้นในระยะหัวเลี้ยวหัวต่อระหว่างเรอแนสซ็องส์ที่พัฒนาขึ้นสูงสุดกับยุคบาร็อคที่โดดเด่นแหวกแนวออกไป เป็นยุคที่ไม่มีนักออกแบบที่มีความคิดดีเด่นของตนเอง ต้องทำตามแนวทางที่นักออกแบบชั้นครูคนก่อนๆ ได้วางไว้ และเป็นที่มาของการเรียก “แมนเนอริสต์” (ตามสำนวนภาษาอังกฤษว่า in the manner of ...i.e. greater masters) ความสำคัญของเอกบุคคคลที่เป็นหลักพื้นฐานของมานุษยนิยม ทำให้สำนวนนี้มีได้หมายถึงการทำตามบรมครูคนก่อนๆ แต่ใช้ในความหมายยกย่องเมื่อพรรณนาศิลปะและการออกแบบที่เกิดขึ้นในระหว่างหกสิบปีก่อนที่จะถึงยุคบาร็อคในศตวรรษที่ 18 เป็นยุคที่ศิลปินเสนาวิสัยทรรศน์ส่วนตัวมากขึ้น และที่ออกจากอุดมการณ์แห่งความสมบูรณ์แบบที่หยุดตรงอยู่กับที่ในยุคคลาสสิก นักวิจารณ์แนะไว้ว่า ข้อแตกต่างระหว่างศิลปะยุคเรอแนสซ็องส์สมัยสุดท้ายและศิลปะแมนเนอริสต์นั้น เหมือนที่เห็นได้จากภาพจิตรกรรม “The Last Supper” ของเลโอนาร์โด ดา วินชี ที่เนรมิตระหว่างปี 1495-98 และภาพเนื้อหาเดียวกัน “The Last Supper” ของ ทินโตเรตโต (Tintoretto) ที่เนรมิตระหว่างปี 1592-94 จิตรกรรมของคนแรกเสนอภาพในมิติที่สมดุล สมดุลทั้งในวิธีการใช้สีถ่วงน้ำหนักระหว่างความสว่างกับเงา เป็นภาพที่ให้ความรู้สึกสงบเหมือนน้ำในทะเลยามเช้า ส่วนภาพของจิตรกรคนหลัง ทำให้รู้สึกว่ามีพลังกำลังที่กระจายออกไปทุกทิศทาง หรือ

กำเนิดสวนอิตาลีในยุคเรอแนซ็องส์

“Last Supper” ของดา วินชี

“Last Supper” ของ
ทิตินโตเรตโต แห่ง เวนิส

เหมือนกับการเปรียบเทียบวิลลาเช่น วิลลา เมดิซี หลายแห่งที่สร้างขึ้นก่อนปี 1458 กับวิลลา เอสเต ที่สร้างขึ้นในราวปี 1560 ก็ให้ความประทับใจในทำนองเดียวกันนี้¹⁹

สถาปนิกแมนเนอริสต์ที่มีชื่อเสียงคือ อันเดรีย ปัลลาดีโอ (Andrea Palladio, 1508-1580)²⁰ และ เกียโคโม วิญโญลา (Giacomo Vignola, 1507-

¹⁹ ดูภาพตัวอย่างของวิลลาเมดิซีแห่งหนึ่ง ในที่นี้คือวิลลา ดิ คาสเทลโล (Villa di Castello) ขานเมืองฟลอเรนซ์ ที่สร้างขึ้นระหว่างปี 1480-1738 ได้ที่ http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/e/ea/Parco_di_Castello_5.JPG และภาพสวนใน Villa d'Este ได้ที่ <http://www.ashka.eu/villadeste/villadeste.html>

²⁰ อันเดรีย ปัลลาดีโอ สถาปนิกชาวอิตาลี นอกเหนือจากความรู้ด้านคณิตศาสตร์ ดนตรี ปรัชญาและวรรณกรรมคลาสสิก เขาสนใจศึกษาศาปัตยกรรมโบราณ และพยายามสร้างวิลลาโรมันจากคำพรรณนาที่ตกทอดมาจากยุคโบราณ เขาเป็นคนแรกที่จัดวางผังบ้านอย่างเป็นระบบ และใช้แบบการก่อสร้างด้านหน้าของวัดและวิหารกรีกโบราณ มาใช้กับอาคารที่อยู่

1573) คนแรกใช้ลักษณะภูมิประเทศจริงของพื้นที่ เป็นฉากของสวนของเขา ส่วนคนที่สองปรับเปลี่ยนพื้นที่ให้เป็นไปตามแบบแปลนสวนในอุดมการณ์ที่เขาต้องการเนรมิต วิญญาเป็นผู้สร้างสวนหลายแห่งเช่นที่ ปาลาสโซ ฟาร์เนส (Palazzo Farnese), ที่คาปราโอลา (Capraola) และที่วิลลา ลันเต ใน บักนายา (Bagnaiia) สวนซาโคร บอสโก (Sacro Bosco, 1552) ที่วิลลา ออร์ซินี (Villa Orsini) นอกเมืองบอมาร์โซ (Bomarzo) ที่ประดับด้วยประติมากรรมรูปลักษณะแปลกๆ เช่นมีปากถ้ำเป็น

ไบหนามที่มาจากยักษ์ที่กำลังอ้าปากกว้างหรืออาคารหนึ่งที่ตั้งเอียงๆอย่างจงใจให้ไม่สมดุล ดยุค วิซิโน ออร์ซินี (Vicino Orsini) ผู้ออกแบบและเจ้าของวิลลาสนใจในวรรณกรรมเทพตำนาน Metamor-phoses ของโอวิด (Ovid) มาก การใช้ชื่อเรียกสวนว่าซาโคร บอสโก (Sacro Bosco) ก็เพื่อยังไปถึงแบบสวนป่าที่ศักดิ์สิทธิ์ในยุคกรีกโบราณ ดังที่โอวิดเขียนเอาไว้ (ดูภาพประกอบได้ที่ <http://www.ashka.eu/bomarzo/bomarzo.html>) นอกจากนี้ท่านดยุค

หรืออาคารอเนกประสงค์อื่นๆ จนกลายเป็นแบบสถาปัตยกรรมแบบใหม่ ที่มีด้านหน้าอาคารเป็นแบบวิหารกรีก และมีตัวอาคารเป็นแบบวิหารโรมัน แม้ว่าปัลลาดีโอ จะมีองค์ประกอบคล้ายตามกระแสสถาปัตยกรรมแนวแมนเนอริซิมบ้าง แต่ ผลงานของเขายังสื่อความมั่นคงและระเบียบที่ไม่ใช่เอกลักษณ์ของกระแสแมนเนอริซิม งานเขียนสี่เล่มเกี่ยวกับสถาปัตยกรรม (ชื่อหนังสือในภาษาอังกฤษว่า Four books of Architecture) ปัญญาชนยุโรปอ่านกันอย่างแพร่หลาย ชื่อของเขาถูกนำมาใช้เป็นคำคุณศัพท์ด้วย (เป็นคำ palladian เช่น สะพานแบบ palladian bridge มีหลังคาคลุม) ในต้นศตวรรษที่ 17 เกิดกระแสนิยมอุดมการณ์สถาปัตยกรรมของเขาในประเทศอังกฤษขึ้นใหม่ เรียกว่า Neo-palladianism ที่พัฒนาต่อเนื่องไปในศตวรรษที่ 18 ความนิยมสถาปัตยกรรมตามแนวของ Palladio แพร่หลายครอบงำยุโรปทั้งทวีปรวมทั้งสหรัฐอเมริกา และโดยเฉพาะในยุคที่ศิลปินทวนกลับไปนิยมขนบแบบแผนของกรีกโบราณ (neo-classicism) Palladio เป็นสถาปนิกที่ทุกคนอ้างอิงและอ้างอิงถึงมากที่สุดยุโรป ดังที่ Goethe นักเขียนเยอรมันกล่าวว่า “เขาเป็นอัจฉริยะบุคคลคนเดียวที่รู้จักปรับเปลี่ยนรูปแบบโบราณให้เข้ากับวิถีความเป็นอยู่ปัจจุบัน”

กำเนิดสวนอิตาลีในยุคเรอแนซ็องส์

ยังเป็นทหาร เห็นอันตรายของการแก่งแย่งแข่งดีกันระหว่างคริสตศาสนากับพวกนอกรีต จึงใช้เวลานานเพื่อสื่อความขัดแย้งระหว่างชีวิต ความตาย คน ศาสนา และธรรมชาติ ถือกันว่าสวนนี้เป็นจุดเริ่มต้นของการหักเหออกจากอุดมการณ์แห่งความสมบูรณ์แบบที่ถูกตรึงนิ่งอยู่กับที่ สู่พลังกำลังที่พุ่งกระจายออก ที่นำไปสู่แบบสวนบาร็อคในที่สุด

การนมรมิตสวนอย่างต่อเนื่องมาในทุกยุคทุกสมัย เป็นพยานหลักฐานแห่งการแสวงหาความสุขของคน และอุดมการณ์แห่งความสุขของชาวตะวันตก คือการใช้ชีวิตท่ามกลางธรรมชาติอันเขียวชอุ่ม มีอาหาร ผลไม้ ดอกไม้ ต้นไม้ น้ำใส สะอาด อากาศดี ภูมิประเทศสวยงามแบบต่างๆ ในที่สุดคือการได้อยู่ในสวนสวรรค์บนดิน แบบสวนที่เปลี่ยนไปตามยุคสมัยสื่อการค้นหาสวนสวรรค์ที่ดีกว่า ที่ดีที่สุดในที่มีความหมายมากที่สุดและที่ตอบสนองความต้องการของคนมากที่สุด เพราะสิ่งเดียวที่ยืนหยัดในมนโสนานึกของคนคือ ความกระหายอยากมีความสุขในชีวิตบนโลกนี้

บรรณานุกรมที่เกี่ยวข้อง

- CAVINA, Anna Ottani, sous la direction de. *Paysages d'Italie - Les peintres du plein air (1780-1830)*. Paris, Editions de la Réunion des Musées Nationaux et Milan, Electa. 2001.
- *Les Châteaux de la Loire*. Les Collections de l'Histoire. H.S. no.12, Juillet 2001.
- *Chenonceau*. Numéro special de «Connaissance des Arts». Hors série n° 37. Paris : Société Française de Promotion Artistique. 01/01/2002.
- COOPER, David Edward. *A Philosophy of Gardens*. Oxford : Oxford University Press. 2006.
- DICKEY, Page. *Gardens in the Spirit of Place*. Photography by John M. Hall. New York : Stewart, Tabori & Chang. 2005.
- ENGE, Torsten Olaf & SCHRÖER Carl Friedrich. *L'architecture des Jardins en Europe*. Photographes de Martin Claßen & Hans WIESENHOFER. Köln : Benedikt Taschen. 1994.
- Le DANTEC, Jean-Pierre. *Jardins et Paysages*. Paris : Larousse. 1996.
- POZZANA, Mariachiara. *Gardens of Florence and Tuscany*. Firenze : Giunti Gruppo Editoriale. Settembre 2001.
- SAINT-HILAIRE, Paul de. *L'Univers secret du labyrinthe*. Paris : Robert Laffont. 1992.
- SYMES, Michael. *A Glossary of Garden History*. Buckinghamshire : Shire Publications Ltd. UK. 1993.
- TURNER, Tom. *Garden History – Philosophy and design 2000 BC-2000 AD*. London and New York: Spon Press. 2005.
- ZUYLEN, Gabrielle van. *Tous les jardins du monde*. Paris : Découvertes Gallimard, no. 207. 1994.